

BA ritgerð
Félagsráðgjöf

Fylgdarlaus börn á flóttu
Staða þekkingar

Kristín Ásta Kristinsdóttir

Leiðbeinandi: Guðbjörg Ottósdóttir

Júní, 2017

HÁSKÓLI ÍSLANDS
FÉLAGSVÍSINDASVIÐ

FÉLAGSRÁÐGJAFARDEILD

Fylgdarlaus börn á flóttu
Staða þekkingar

Kristín Ásta Kristinsdóttir
050884-3339

Lokaverkefni til BA-gráðu í félagsráðgjöf
Leiðbeinandi: Guðbjörg Ottósdóttir
Stærð ritgerðar í ECTS einingum: 12 einingar

Félagsráðgjafardeild
Félagsvísindasvið Háskóla Íslands
Júní, 2016

Fylgdarlaus börn á flóttu

Ritgerð þessi er lokaverkefni til BA-gráðu í félagsráðgjöf
og er óheimilt að afrita ritgerðina á nokkurn hátt nema með leyfi rétthafa.
© Kristín Ásta Kristinsdóttir, 2017

Prentun: Háskólaprent
Reykjavík, Ísland, 2017

Útdráttur

Flóttamönnum í heiminum fer fjölgandi og þar á meðal eru fylgdarlaus börn, það er börn sem eru ein á flóttu án foreldra eða annarra umönnunaraðila. Markmið þessarar ritgerðar er að skoða þá þekkingu sem til staðar er á málefnum fylgdarlausra barna og hvernig sú þekking hefur verið nýtt til þess að bregðast við þörfum þessa hóps. Leitast var við að svara rannsóknarspurningunni: Hver er staða þekkingar á málefnum fylgdarlausra barna? Niðurstöðurnar sýna að fylgdarlaus börn eru mjög viðkvæmur hópur og að aðstæður þeirra eru margþættar og flóknar. Börnin flýja heimalönd sín af mörgum ástæðum en þær ástæður sem helst er getið eru stríðsátök og ofsóknir. Ferðin til nýs lands er erfið og eiga börnin á meiri hættu en aðrir að verða fyrir ofbeldi og misnotkun á leið sinni. Þegar börnin komast í nýtt land tekur við þeim flókið málsmeðferðarkerfi og virðast börnin oft missa stöðu sína sem börn og frekar er litið á þau sem ógn við landamæraeftirlit og stöugleika í landinu. Samhliða því að takast á við flókið málsmeðferðarkerfi eru börnin að reyna að aðlagast í landi þar sem menning, tungumál og hið daglega líf er mjög frábrugðið því sem þau hafa vanist í sínu heimalandi, ásamt því að þurfa að takast á við fordóma og mismunun sem fylgir því að vera flóttamaður í nýju landi. Félagssráðgjafar virðast vera sá faghópur sem oftast vinnur með fylgdarlausum börnum og er þekking þeirra á barnavernd, fjölmenningu og þroska barna góð undirstaða í aðstoð við fylgdarlaus börn.

Formáli

Ritgerð þessi er 12 eininga (ECTS) lokaverkefni til B.A. prófs í félagsráðgjöf við Háskóla Íslands. Leiðbeinandi verkefnisins var Guðbjörg Ottósdóttir, lektor við félagsráðgjafardeild Háskóla Íslands. Fær hún allar mínar þakkir fyrir faglega leiðsögn og góðan stuðning.

Einnig fá eiginmaður minn, Colby Fitzgerald, og börnin mín tvö, Sigurrós Aníta og Alexander Óðinn, ásamt fjölskyldu minni, allar mínar bestu þakkir fyrir ómetanlegan stuðning og þolinmæði á meðan á vinnslu þessa verkefnis stóð.

Efnisyfirlit

Útdráttur	3
Formáli	5
Efnisyfirlit	6
1 Inngangur	7
2 Hugtök og skilgreiningar	9
2.1 Flóttamaður	9
2.2 Fylgdarlaust barn á flóttu	10
3 Ástæður og afleiðingar flóttu barna án fylgdarmanns	11
3.1 Að leggja á flóttu – Raddir barnanna	11
3.2 Áföll og afleiðingar	13
3.3 Börn, fullorðnir eða flóttamenn.....	16
3.4 Réttindarstaða fylgdarlausra barna og löggjöf	18
4 Viðbrögð móttökuríkja við þörfum fylgdarlausra barna og þjónusta við þennan hóp	22
4.1 Fylgdarlaus börn og málsmeðferð	23
4.2 Þjónusta við fylgdarlaus börn	27
4.3 Fylgdarlaus börn á Íslandi	31
5. Umræða og lokaorð	36
6 Heimildaskrá	40

1 Inngangur

Söguleg fjölgun flóttmanna í heiminum er raunveruleiki sem ekki er hægt að líta fram hjá. Samkvæmt Flóttamannastofnun Sameinuðu þjóðanna voru 21,3 milljónir flóttamanna í heiminum árið 2015, sem var fjölgun um 1,8 milljón á milli ára. Af þessum fjölda er meira en helmingur yngri en 18 ára (The UN refugee agency, 2015).

Meðal þeirra sem eru yngri en 18 ára eru börn sem eru ein á flóttu, en samkvæmt Eurostat (2017) varð gríðarleg aukning árið 2015 á fjölda fylgdarlausra barna sem sóttu um alþjóðlega vernd í þeim 28 ríkjum Evrópu sem Eurostat heldur tölulegar upplýsingar um. Samkvæmt tölum frá árinu 2016 er hægt að sjá að mikil fjölgun átti sér stað í umsóknum um alþjóðlega vernd frá fylgdarlausum börnum, bæði í Þýskalandi og á Íslandi (Eurostat, e.d).

Margar ástæður eru fyrir því að börnin eru fylgdarlaus. Sum hafa orðið viðskila við fjölskyldu sína á flóttanum, á meðan önnur hafa verið send af stað af fjölskyldu sinni. Ástæður fyrir því að börnin voru send ein af stað geta verið margar og flóknar. Sumar fjölskyldur senda börnin ein af stað til þess að tryggja öryggi þeirra, á meðan aðrar vonast til þess að börnin komist til ríkis sem leyfir fjölskyldusameiningu (Kohli, 2007). Þessi börn leggja af stað til þess að flýja ofbeldi og fátækt, en einnig til þess að finna fjölskyldumeðlimi og til þess að fá betri menntun. Mörg þessara barna fara hættulegar leiðir yfir sjó og land, og þegar til Evrópu er komið eru þau flutt á milli staða af smyglurum eða þeim sem stunda mansal. Þau eru í mikilli hættu á að verða fyrir fordómum og misnotkun af ýmsu tagi (O'donnell og Kanics, 2016).

Á Íslandi hefur, eins og í öðrum ríkjum í Evrópu, orðið mikil fjölgun í hópi þeirra sem þangað koma í leit að alþjóðlegri vernd. Samkvæmt skýrslu sem gerð var af Flóttamannastofnun Sameinuðu þjóðanna, í samvinnu við Útlendingastofnun, varð 900% aukning á umsóknum um alþjóðlega vernd á Íslandi á árunum 2010 til 2015. Umsóknir voru 51 árið 2011 en 354 árið 2015 (UN refugee agency, 2016). Árið 2016 varð svo sprenging í umsóknum þegar 1130 einstaklingar sóttu um alþjóðlega vernd á Íslandi. Þar af voru 18 fylgdarlaus börn frá tíu löndum (Útlendingastofnun, 2017-a; Útlendingastofnun, 2017-b).

Mikilvægt er fyrir móttökuríki að bregðast við þörfum fylgdarlausra barna til þess að tryggja velferð þeirra og framtíð, þar á meðal að tryggja að þau geti unnið úr þeim

áföllum sem þau hafa orðið fyrir. Staða þekkingar á þörfum þessara barna og stefnumótun á Íslandi er af skörum skammti sem stendur. Ef litið er til fjölmiðlaumræðu um fylgdarlaus börn virðist vera skortur á úrræðum fyrir þennan hóp og stefnumótun er ábótavant varðandi hvernig best sé að þjónusta þessi börn (Jón H. Halldórsson, 2017; Jóhann Ó. Eiðsson, 2016).

Markmiðið með þessu BA-verkefni er að skoða þá þekkingu sem til staðar er um málefni fylgdarlausra barna og hvernig sú þekking hefur verið nýtt til þess að bregðast við þörfum þessa hóps. Áhugi á þessu efni hefur komið til í námi höfundar, en einnig var rannsóknarefnið valið með hliðsjón af því að ekki virðist vera til staðar mikil þekking um stöðu fylgdarlausra barna á Íslandi og hvernig sú þekking sem er til staðar almennt um fylgdarlaus börn, þar á meðal erlendis, er nýtt í þjónustu við þennan viðkvæma hóp hér á landi. Í því skyni að varpa ljósi á þessi málefni verður rýnt í fræðilegar og ritrýndar heimildir sem byggja á rannsóknum og umræðu um þennan hóp innan félagsvísinda, stefnur og lög sem fjalla um þennan hóp, ásamt skýrslum. Leitast verður við að svara rannsóknarspurningunni: Hver er staða þekkingar á málefnum fylgdarlausra barna?

Í fyrsta hluta ritgerðarinnar verður farið yfir hugtök og skilgreiningar sem tengjast málefnum fylgdarlausra barna. Í öðrum hluta verða skoðaðar ástæður þess að einstaklingar, og þá sérstaklega fylgdarlaus börn, leggja á flóttu og afleiðingar þess, ásamt því að skoða réttindastöðu fylgdarlausra barna og löggjöf um málefni þeirra. Í þriðja hluta verður sjónum beint að málsmeðferð fylgdarlausra barna, ásamt því að skoða þjónustu við þau í móttökuríkjum. Að lokum verða niðurstöður dregnar saman í umræðukafla og lokaorðum, og ályktanir dregnar af þeim.

2 Hugtök og skilgreiningar

Fólksflutningar á milli þjóðríkja eru eðlilegur hluti af lífi margra einstaklinga í heiminum og hefur verið það í árþúsundir. Fólk flytur af mörgum mismunandi ástæðum, til dæmis til þess að fara í skóla eða í leit að betri atvinnutækifærum. Hin hliðin af fólksflutningum eru svo þeir einstaklingar sem þurfa að yfirgefa heimili sín í neyð vegna stríðsátaka, náttúruhamfara eða annarra ástæðna sem stofna lífi þeirra í hættu, þar á meðal mjög bágra líf skjara og gríðarlegar fátæktar (Bartram, Poros og Monforte, 2014). Mikilvægt er að skoða þau hugtök sem tengjast þessum hóp og munu koma fram í þessari ritgerð. Hér verður fjallað um þær skilgreiningar og hugtök sem lúta að einstaklingum á flótta á milli þjóðríkja, þar með talið fylgdarlausum börnum sem ritgerðin fjallar sérstaklega um.

2.1 Flóttamaður

Flóttamannasamningur Sameinuðu þjóðanna var gerður árið 1951 til þess að bregðast við þeim flóttamannavanda sem til varð vegna seinni heimstyrjaldarinnar. Í samningnum var aðeins talað um þá sem höfðu orðið að flýja vegna seinni heimstyrjaldarinnar en með viðauka árið 1967 var þessu breytt og í dag á hann við um alla sem þurfa að flýja heimaland sitt vegna ótta um ofsóknir. Samningurinn, og viðauki við hann, hefur verið undirritaður af fulltrúum 147 þjóða og er hann því helsti alþjóðasamningur sem notast er við til að skilgreina hver teljist vera flóttamaður (The UN refugee agency, 2010).

Samkvæmt A-lið 1. gr. flóttamannasamnings Sameinuðu þjóðanna telst sá einstaklingur vera flóttamaður sem þurft hefur að yfirgefa heimaland sitt vegna átaka eða ótta um að verða ofsóttur, vegna til dæmis þjóðernis eða trúarbragða í heimalandi sínu. Þeir sem koma til lands og sækja um alþjóðlega vernd eru þeir einstaklingar sem ekki hafa fengið stöðu flóttmanns samkvæmt þessum samningi en telja sig uppfylla skilyrði hans (The UN refugee agency, 2010).

Samkvæmt 8. gr. laga um útlendinga nr. 80/2016 telst sá einstaklingur vera flóttamaður sem uppfyllir þau skilyrði er fram koma í A-lið 1. gr. flóttamannasamnings Sameinuðu þjóðanna. Einnig kemur fram í 3. gr. laga um útlendinga að veitt sé viðbótarvernd á Íslandi þeim sem ekki uppfylla skilyrði A-liðar 1. gr alþjóðasamnings um stöðu flóttamanna, en eiga á hættu á að verða fyrir ómannúðlegri meðferð í heimalandi sínu, til dæmis pyntingum eða handahófskenndu ofbeldi ef þeir verða sendir aftur til heimalands síns.

2.2 Fylgdarlaust barn á flóttu

Samkvæmt Flóttamannastofnun Sameinuðu þjóðanna er fylgdarlaust barn sem sækir um alþjóðlega vernd einstaklingur sem ekki hefur náð 18 ára aldri, nema lög ríkis sem barnið heyrir undir skilgreini annan aldur sem lögræðisaldur einstaklings. Einstaklingurinn er ekki í fylgd með foreldrum eða öðrum fullorðnum umönnunaraðila, sækir um alþjóðlega vernd og þar með talið að fá skilgreiningu sem flóttamaður í viðkomandi landi, og þarfnast verndar af hálfu velferðarkerfisins á meðan verið er að skoða umsókn hans. Einnig skilgreinir Flóttamannastofnun Sameinuðu þjóðanna sérstaklega aðskilin börn, en það eru börn sem aðskilin hafa verið frá foreldrum sínum eða öðrum umönnunaraðila, en geta verið í umsjá fullorðinna ættingja (United nations, 2005).

Þegar kemur að lögum og skráningu á fylgdarlausum börnum er misjafnt á milli landa hvaða aldur er notaður til viðmiðunar. Í Þýskalandi er fylgdarlaust eða aðskilið barn talið vera einstaklingur sem ekki hefur náð 16 ára aldri. Á Spáni nær skráning á fylgdarlausum börnum ekki yfir þá einstaklinga sem hafa náð 17 eða 18 ára aldri. Í Hollandi eru fylgdarlaus börn sem hafa náð 18 ára aldri og njóta ennþá aðstoðar velferðarkerfisins ennþá skráð sem fylgdarlaus börn og eru hluti af þeirri tölfræði sem skilað er inn til Flóttamannastofnunar Sameinuðu þjóðanna (United nations high commissioner for refugees, UNCHR, 2004; Kohli, 2007).

Á Íslandi er fylgdarlaust barn skilgreint samkvæmt 3. gr. laga um útlendinga nr. 80/2016, sem:

Barn sem kemur fylgdarlaust inn á yfirráðasvæði ríkis, svo lengi sem það hefur ekki í reynd verið tekið í umsjá foreldra eða fullorðins einstaklings sem ber ábyrgð á því samkvæmt lögræðislögum. Þetta á einnig við ef barnið er skilið eftir án fylgdar eftir að það kemur á yfirráðasvæði ríkis (Lög um útlendinga nr. 80/2016, 3.gr.).

Ekki er tekið fram við hvaða aldur er miðað en samkvæmt 1. mgr. 3. gr barnaverndarlaga nr. 80/2002 er barn einstaklingur sem ekki hefur náð 18 ára aldri.

3 Ástæður og afleiðingar flótta barna án fylgdarmanns

Árið 2015 voru 65,3 milljónir manna á flótta í heiminum, vegna stríðs, ofsókna, ofbeldis eða vegna brota á mannréttindum. Það eru 5,8 milljónum fleiri en árið á undan. Af þeim sem lagt hafa á flótta voru 21,3 milljónir manna taldir vera flóttamenn, þar af voru 16,1 milljón skilgreind sem flóttamenn af Flóttamannastofnun Sameinuðu þjóðanna og 5,2 milljónir skilgreindir sem flóttamenn af Palestínuflóttamannaáðstoðinni (e. Palestinan refugee registered by UNRWA). Aðrir en þeir sem skilgreindir eru sem flóttamenn eru þeir sem eru á flótta innan eigin heimalands, sem telja 40,8 milljónir manns, og svo þeir sem sækja um alþjóðlega vernd, sem eru 3,2 milljónir manna. Af þessum fjölda er talið að um 98.400 einstaklingar séu fylgdarlaus börn (The UN refugee agency, 2015).

Ástæður þess að börnin eru fylgdarlaus geta verið margar og flóknar. Börnin sjálf eða fjölskyldur hafa orðið fyrir ofsóknum. Stríðsátök, borgarastyrjaldir, mansal, bæði af hendi foreldra eða annarra, og leit barnanna að betra lífi geta allt verið áhrifavaldar þess að börnin eru fylgdarlaus (United nations, 2005).

3.1 Að leggja á flótta – Raddir barnanna

Samkvæmt rannsókn sem gerð var í Bretlandi þar sem fylgdarlaus börn voru spurð um reynslu sína og ástæður þess að þau lögðu á flótta kom í ljós að langflest höfðu þau lagt á flótta vegna þess að fjölskyldumeðlimir hefðu verið drepnir eða ofsóttir fyrir pólitískar skoðanir. Börnin sjálf höfðu verið ofsótt, með handtökum eða fangelsun, ýmist vegna kynþáttar eða kynhneigðar. Í sumum tilfellum töluðu stúlkur um að þær hefðu flúið vegna þess að þær hafi átt að undirgangast umskurð á kynfærum. Aðrar ástæður sem fram komu í frásögnum barnanna í umræddri rannsókn voru stríðsátök í heimalandi, hætta á að þau yrðu fórnarlömb mansals og að þau hafi staðið frammi fyrir því að vera neydd til þess að taka þátt í hernaði, bæði sem hermenn en einnig sem þrælur hermanna (Thomas, Thomas, Nafees og Bhugra, 2004).

Í rannsókn sem gerð var í Skotlandi á upplifunum fylgdarlausra barna um ástæður þess að þau flúðu komu fram svipaðar frásagnir og frá þeim börnum sem höfðu flúið til Bretlands. Börnin nefndu pólitískar deilur, þar sem þau þurftu að sæta ofsóknum af hendi ríkisstjórnar vegna trúar sinnar eða vegna pólitískra skoðana þeirra eða fjölskyldumeðlima. Börnin nefndu einnig ættardeilur og stríðsátök sem orsakabætti. Einnig kom fram að flest vissu börnin í raun ekki hvert á land þau stefndu þegar þau flúðu.

Skotland var því ekki sú endastöð sem þau höfðu ætlað sér að ná, heldur voru það aðrir fullorðnir einstaklingar, eins og ættingjar og nágrennar, sem höfðu áhrif á það hvert þau fóru (Hopkins og Hill, 2008).

Þegar börnin voru spurð hvers vegna þau hefðu yfirgefið heimaland sitt sögðu þau langflest að það hefði ekki verið þeirra eigið val, heldur hefðu ættingjar og aðrir hvatt þau til þess að yfirgefa heimili sitt og heimaland. Oft höfðu börnin misst fjölskyldumeðlimi í stríðsátökum og sum horft upp á fjölskyldumeðlimi drepna af höndum annarra. Ástæðurnar fyrir því að fjölskyldumeðlimir höfðu verið myrtir voru margvíslegar og flóknaðar, en yfirleitt minnstust börnin á að einhvers konar stíðsátök og pólitískar erjur hefðu spilað inn í (Hopkins og Hill, 2008).

Í tilfellum þessara barna voru því aðrir en nánustu fjölskyldumeðlimir stór hópur þeirra sem hvöttu börnin til að fara. Í rannsókninni töluðu börnin til dæmis um að karlkyns frændfólk hefði hvatt þau til að fara og aðstoðað þau við að skipuleggja flóttann. Oft voru þetta þó ekki „frændur“ í eiginlegum skilningi heldur vinir fjölskyldunnar eða einhver úr nærumhverfi barnanna. Flest lýstu börnin því að þau hefðu ekki ferðast einsömul heldur hafi verið með þeim í för fullorðinn fylgdarmaður (e. agent) (Hopkins og Hill, 2008).

Þessi fylgdarmaður hafði í mörgum tilvikum hjálpað öðrum að fara sömu leið. Samkvæmt starfsfólki í félagsþjónustu sem þátt tóku í umræddri rannsókn höfð margir af þessum fylgdarmönnum farið illa með börnin, misnotað þau kynferðislega og gefið vinum sínum leyfi til þess að misnota þau líka (Hopkins og Hill, 2008). Í annarri breskri rannsókn þar sem málgögn 34 fylgdarlausra barna voru skoðuð kom í ljós að mörg þeirra höfðu komið með fylgdarmönnum til Bretlands sem við komu þangað hefðu tekið af þeim öll skilríki og börnin því staðið uppi allslaus og án skilríkja til þess að sanna aldur sinn gagnvart yfirvöldum (Kohli, 2007).

Frá árinu 2011 hefur í Bandaríkjunum orðið mikil fjölgun í hópi fylgdarlausra barna sem hafa farið yfir frá landamærum Mexíkó til Bandaríkjanna, og sótt um alþjóðlega vernd í Bandaríkjunum. Flest af þessum börnum eru frá fjórum löndum: Hondúras, El Salvador, Guatemala og Mexíkó. Í rannsókn sem gerð var af Flóttamannastofnun Sameinuðu þjóðanna, í samvinnu við Bandarísk yfirvöld, árið 2014, voru viðtöl tekin við 404 börn á aldrinum 12 til 17 ára frá þessum fjórum löndum, sem öll áttu það sameiginlegt að hafa komið yfir landamærin í október 2011 eða seinna (The UN refugee agency, 2014).

Er börnin voru spurð um ástæður þess að þau ákváðu að yfirgefa heimaland sitt til þess að koma til Bandaríkjanna komu fram margar og flóknar ástæður. Niðurstöður þessarar rannsóknar styðja því við niðurstöður annarra rannsókna sem sýna að ástæður flóttu fylgdarlausra barna sem liggja að baki umsóknum þeirra um alþjóðlega vernd eru margvíslegar (Kohli, 2007). Börnin í ofangreindri rannsókn nefndu svipaðar ástæður og fram hafa komið annars staðar fyrir því hvers vegna þau ákváðu að yfirgefa heimili sín í leit að alþjóðlegri vernd í Bandaríkjunum. Langflest töluðu þau um ofbeldi í heimalandi sínu á milli ólíkra samfélagslegra hópa, til dæmis glæpagengja, en einnig töluðu börnin um heimilisofbeldi sem ástæðu, það er ofbeldi gagnvart þeim sjálfum af höndum umönnunaraðila, sýn þeirra á að betri tækifæri væru til staðar í Bandaríkjunum til menntunar en í heimalandi og að þau sæu fyrir sér tækifæri til fjölskyldusameiningar þar sem þau ættu einn eða fleiri fjölskyldumeðlimi í Bandaríkjunum (The UN refugee agency, 2014).

Þegar mál barna sem koma yfir landamæri Bandaríkjanna í leit að alþjóðlegri vernd eru skoðuð kemur í ljós að þau börn sem koma frá Mexíkó eru langflest send strax aftur yfir til Mexíkó án þess að fá að skýra mál sitt fyrir yfirvöldum. Þau börn sem komu frá Mexíkó og voru hluti af ofangreindri rannsókn nefndu í 38% tilvika að þau hefðu verið notuð af glæpahópum til þess að leiða fólk yfir landamæri Mexíkó og Bandaríkjanna sem hluti af smygliðnaðinum. Ástæðan fyrir því er sú að glæpahóparnir vita að ef börnin eru tekin á landamærunum er þeim snúið við aftur til Mexíkó. Auðvelt virðist vera að fá börnin til þess að taka þátt í smyglinu þar sem aðstæður í Mexíkó hafa ekki verið góðar og tækifæri af skorum skammti. Hins vegar nefndu mörg börnin að ekki væri auðvelt fyrir þau að hætta, og önnur að þau hafi verið neydd til þátttöku (The UN refugee agency, 2014). Þegar frásagnir barnanna um ástæður þess að þau ákváðu að flýja heimili sitt og heimaland eru skoðaðar kemur í ljós að þær eru bæði margvíslegar og flóknar, en ljóst er að flóttinn var þeim erfiður og þau áttu í mikilli hættu á að verða fyrir ofbeldi eða annarri misnotkun á leið sinni.

3.2 Áföll og afleiðingar

Börn sem þurfa að leggja á flóttu þurfa oft að takast á við mjög erfiðar andlegar og líkamlegar áskoranir á ferð sinni til nýs lands. Börnin þurfa ekki einungis að takast á við þær aðstæður sem verða til þess að þau verði að flýja, heldur getur ferðin á nýjan

áfangastað tekið vikur eða mánuði við hættulegar aðstæður sem börnin þurfa að takast á við. Rannsóknir hafa sýnt að það að vera fylgdarlaus, það er án foreldra eða annarra fullorðinna ummönnumaraðila á flóttanum, hefur mikil áhrif á getu barnanna til þess að takast á við þær aðstæður sem upp geta komið á leiðinni, og einnig í nýju landi. Það að vera fylgdarlaus gerir það einnig að verkum að börnin eru líklegri til þess að verða fyrir ofbeldi og misnotkun í flóttuferlinu (Fazel, Reed, Jones, Panter-Brick og Stein, 2012; Kohli, 2007; Derulyn og Broekaert, 2008).

Þegar börnin komast loksins á áfangastað taka við aðrar áskoranir sem hafa áhrif á andlega heilsu barnanna. Þau þurfa að takast á við flókið málsmeðferðarkerfi í umsókn sinni um alþjóðlega vernd og einnig þurfa þau að takast á við að setjast að í nýju landi þar sem tungumál, menning, samfélagslegar hefðir og daglegt líf er mjög ólíkt því sem börnin hafa vanist í sínu heimalandi. Oft hafa þessi börn komið frá fátækum löndum þar sem tækifæri til grunnnáms eru lítil sem engin og í ríkari löndum þurfa þau að takast á við nýtt menntakerfi þar sem þau geta orðið fyrir fordómum vegna kynþáttar eða uppruna, ásamt því að þurfa að takast á við einelti af höndum annarra barna (Fazel, Reed, Jones, Panter-Brick og Stein, 2011).

Á meðan á aðlögun í nýju landi stendur eru börnin að takast á við þau áföll sem þau hafa orðið fyrir, til dæmis áföll vegna ofbeldis, missis ættingja og þær minningar sem þeim fylgja. Þar sem börnin eru fylgdarlaus eru þau háð umönnun ókunnugra fullorðinna einstaklinga og stuðningi þeirra til þess að vinna úr áföllum sínum, og til þess að takast á við þær áskoranir sem fylgja því að takast á við líf í nýju landi og óvissu um framtíð sína. Ef börnin njóta aðstoðar úrræða félagsþjónustu, þar á meðal stuðnings starfsfólks á borð við félagsráðgjafa, þurfa þau að sigrast á mörgum hindrunum til þess að fá þá aðstoð og þann stuðning sem þau þurfa. Þetta þurfa þau að gera samhliða því að takast á við þær hindranir sem þau þurfa að takast á við í umsóknum sínum um alþjóðlega vernd (Kohli og Mather, 2003).

Samkvæmt rannsóknum sem gerðar hafa verið á andlegri heilsu fylgdarlausra barna eru þau mjög líkleg til þess að glíma við kvíða, þunglyndi og áfallaraskanir. Í Belgíu tóku 103 fylgdarlaus börn á aldrinum fjórtán til átján ára þátt í langtímarannsókn sem stóð yfir í átján mánuði. Á þessum átján mánuðum hittu rannsakendur börnin þrisvar sinnum, fyrst stuttu eftir komu, síðan sex mánuðum eftir það og að lokum eftir átján mánuði.

Niðurstöður voru þær að andleg heilsa barnanna virtist ekki batna með tíma. Það daglega álag sem börnin þurftu að takast á við í nýja landinu, til dæmis vegna óvissunnar í sambandi við það að fá hæli og vegna fordóma og flutninga, hafði neikvæð áhrif á andlega líðan þeirra (Vervliet, Lammertyn, Broekaert og Derluyn, 2013).

Rannsókn sem gerð var í Noregi á andlegri heilsu fylgdarlausra barna sýndi svipaðar niðurstöður, það er. að ekki urðu miklar breytingar á andlegri heilsu barnanna yfir tveggja ára tímabil. Álykta höfundar að það að vera án foreldra eða annarra umönnunaraðila geti orðið til þess að börnin eigi erfiðara með að takast á við þau áföll sem þau hafa orðið fyrir, og þannig viðhaldist einkenni áfallastreitu til langs tíma. Í niðurstöðum kom fram að ellefu prósent barna sem voru þátttakendur skoruðu hátt á spurningum um sjálfsvígshuganir þar sem þau sögðust oft eða alltaf hugsa um að enda líf sitt. Það sem einnig kom fram í niðurstöðum var að það sem virtist einkennandi fyrir börn sem sýndu betri andlega líðan var að þau voru vistuð í smáum einingum þar sem betra svigrúm var til að sinna sálfélagslegum þörfum þeirra heldur en til dæmis í stærri einingum, eins og móttökumiðstöðvum. Benda höfundar á mikilvægi þess að gera frekari rannsóknir á andlegri heilsu fylgdarlausra barna og þeim þáttum sem hafa þar áhrif á í móttökulandi, með hliðsjón af því hvar börnin eru vistuð (Jensen, Skårdalsmo og Fjermestad, 2014).

Samkvæmt Kohli og Mather (2003) eiga fylgdarlaus börn oft erfitt með einbeitingu og svefn þar sem hugsanir um fortíðina sækja á þau. Sektarkennd og áhyggjur af ættingjum sem eftir eru í heimalandi fylgja mörgum þessara barna í daglegu lífi. Þau finna fyrir óvissu um framtíðina og eru áhyggjufull um líf sitt og ættingja sinna. Til þess að takast á við þetta setja börnin upp tilfinningalega vörn sem brýst þá út í því hvernig þau koma fram. Sum verða ofur kurteis á meðan önnur halda sig til baka gagnvart öðrum í umhverfi sínu eða verða árásargjörn. Samkvæmt höfundum er þó mikilvægt að hafa í huga að mörg fylgdarlaus börn búa yfir miklum styrk og færni til þess að takast á við það daglega álag sem fylgir því að vera fylgdarlaust barn. Flest þessara barna hafa sýnt mikla seiglu í lífi sínu. Þau hafa flúið hremmingar í heimalandi sínu, komist til nýs lands og mörg þeirra hafa sýnt góða aðlögunarhæfni, sem þau hafa notað til þess að takast á við það að vera fylgdarlaus börn í erfiðum aðstæðum, og búa því yfir ákveðnum styrkleikum til þess að takast á við þær. Þessum börnum þyrstir í að öðlast menntun og þau nota hæfni sína og skopskyn til þess að hafa áhrif á viðbrögð annarra og lífskjör í umhverfi sínu. Með

tímanum ná þessi börn, þrátt fyrir allt, að skapa góð sambönd við aðra einstaklinga þar sem allir aðilar sýna stuðning og reiða sig á hvern annan, og þar vegur þungt seigla þeirra og færni við að takast á við flókið umhverfi.

3.3 Börn, fullorðnir eða flóttamenn

Samkvæmt Crawley (2010) er oft litið á börn sem sækja um alþjóðlega vernd með hliðsjón af því hvernig börn í vestrænum ríkjum eru. Ekki er tekið með í myndina að börnin hafi alist upp í umhverfi þar sem það að vera barn hefur ekki sömu merkingu og í vestrænum ríkjum. Þessi börn hafa mörg hver komið frá löndum þar sem það að vera barn býður ekki upp á forréttindi eða ákveðin réttindi, heldur getur það þýtt að erfiðara sé fyrir þau að berjast fyrir lífsviðurværi sínu. Þessi börn þurfa að þroskast fljótt þar sem ekki er talið gott að vera of barnalegur. Vegna þessa er oft litið framhjá því sem börnin segja um stöðu sína í heimalandi sem hluti af pólitískum átökum. Upplifanir sem alla jafna hefðu orðið til þess að fullorðnir fengju alþjóðlega vernd eru ekki teknar inn í myndina þegar um börn eru að ræða. Það sem verra er, er að stundum er ekki litið á börnin sem börn þar sem upplifanir þeirra eru taldar of fullorðinslegar.

Í Bretlandi verður þriðjungur barna sem sækir um alþjóðlega vernd fyrir því að þeim er ekki trúnað þegar þau segjast vera börn, og komið er fram við þau eins og fullorðna einstaklinga. Ástæðan fyrir þessu er sú að þessi börn falla ekki inn í þann ramma sem við höfum sett okkur um það hvernig börn eigi að vera. Við lítum almennt á börn sem einstaklinga sem þurfa sérstaka vernd, eins og kemur fram í alþjóðlegum samningum um málefni barna. Við lítum á börn sem varnarlaus einstaklinga sem verja þarf fyrir ofbeldi af hendi fullorðinna. Þegar um er að ræða börn í leit af alþjóðlegri vernd virðist þessi hugsun breytast og við byrjum að sjá þessi tilteknu börn sem ógn við landamæraeftirlit. Ekki er hlustað á það sem þau segja og þeim er mætt með hörku og fyrirlitningu (Crawley, 2010).

Samkvæmt Bianchini (2011) er opinbera skýringin í Bretlandi fyrir því að einstaklingarnir séu teknir í aldursgreiningu sú að verið sé að stoppa fullorðna í því að fá aðstoð sem ætluð er börnum. Þegar málin eru skoðuð frekar kemur þó í ljós að það er dýrt fyrir umdæmi að taka að sér fylgdarlaus börn í lengri tíma. Einnig kom í ljós að það eru þessi sömu umdæmi sem taka börnin í aldursgreiningu og bera svo ábyrgðina á því að senda niðurstöður til viðeigandi yfirvalda sem taka ákvörðun um umsóknina. Þetta vekur

upp spurningar um þann hagsmunaárekstur sem til getur komið til við það að hafa fyrirkomulagið svona.

Samkvæmt niðurstöðum rannsókna eru ýmsar ástæður fyrir því að börn eigi leyndarmál og vilji ekki segja frá. Sumir telja að þögnin sé eðlilegur hluti þess að þroskast á unglingsárum (Finkenauer, Engels og Meeus, 2002) og sé leið fyrir unglinga til þess að verða sjálfstæðari. Er þetta talinn hluti af því eðlilega ferli sem unglingar ganga í gegnum frá unglingsárunum yfir í að verða fullorðnir einstaklingar. Þegar verið er að skoða það sem skrifað er um börn á flóttu, hvort sem þau eru fylgdarlaus eða ekki, kemur í ljós að oft er litið framhjá því sem talið er eðlilegt í proska annarra barna, til dæmis því að eiga leyndarmál, og flóttanum kennt um (Kohli, 2006).

Í fræðunum er yfirleitt talað um að börn á flóttu velji að segja ekki frá vegna þess að þau séu of hrædd til að tala um þær hræðilegu aðstæður sem þau hafa upplifað (Kohli, 2006). Tilgáta Melzak (1992) er sú að stríð geri það að verkum að börnin velji þögnina. Þegar börnin ákveði að segja ekki frá hjálpi það þeim að takast á við þau áföll sem þau hafa þurft að ganga í gegnum. Þannig nái börnin að takast á við þann mikla missi sem þau hafa upplifað. Einnig segir Melzak að til þess að takast á við það sem börnin hafa þurft að upplifa þurrki þau út minningar þannig að erfitt verði fyrir þau að segja frá lífi sínu í réttri tímalínu.

Í rannsókn Chase (2009) voru 54 einstaklingar sem höfðu komið til Englands fylgdarlausir sem börn spurðir út í upplifun sína af því að koma til landsins. Þegar viðtölin fóru fram voru einstaklingarnir á aldrinum 11 til 23 ára. Í þessum viðtölum lýstu einstaklingarnir því hvers vegna þeir hefðu ákveðið að segja ekki vinum og kunningjum frá því að þeir væru í leit að alþjóðlegri vernd og hvers vegna þeir hefðu ákveðið að halda miklum hluta af upplifunum sínum fyrir sig. Ástæðurnar voru margar og ólíkar, en yfirleitt töluðu einstaklingarnir um að þeir vildu ekki þá neikvæðu athygli sem virtist fylgja því að vera einstaklingur í leit að alþjóðlegri vernd. Þau lýstu því hvernig þau sáu aðra í sömu sporum verða fyrir aðkasti vegna þessa, og sum höfðu upplifað það á eigin skinni. Þá lýstu einstaklingarnir því að þeim fyndist auðveldara að einbeita sér að framtíðinni ef þau væru ekki alltaf að tala um og hugsa um fortíðina og þau áföll sem þau höfðu upplifað.

Í reglum Evrópusambandsins um ferli þeirra sem sækja um alþjóðlega vernd er ekkert sem segir að ríki verði að nota aldursgreiningu. Það kemur þó fram að ríki megi nota slíka

greiningu ef vafi leikur á um aldur umsækjenda. Ef yfirvöld í ríki Evrópusambandsins ákveða að aldursgreining skuli fara fram eiga þau alltaf að hafa hagsmuni barnsins í fyrirrúmi. Ekki eru samræmd lög um það hvers konar aldursgreining skuli fara fram eða hvaða aðferð skuli notuð. Einnig bendir höfundur á það hér að hafa skuli í huga að það sé ekki alltaf þannig að lögráða einstaklingar, þeir sem eru yfir 18 ára aldri, segist vera börn, heldur komi það einnig fyrir að þeir sem eru undir 18 ára aldri segist vera eldri til þess að ekki séu sett takmörk á það hvert þeir megi fara (Abbing, 2011).

3.4 Réttindarstaða fylgdarlausra barna og löggjöf

Telja má að sú löggjöf og þær reglugerðir sem settar eru um móttöku fylgdarlausra barna sé mikilvægur þáttur í því hvernig tekið er á móti þeim í nýju landi. Það er því mikilvægt að skoða hvaða skoðun löggjafar hafa á þessum málaflokki, hvaða þekkingu þeir byggi á og hvernig þeir líti á málefni fylgdarlausra barna.

Samkvæmt rannsóknum kemur fyrir að lagalegt sjónarhorn um fylgdarlaus börn stangist á við það félagssálfræðilega sjónarhorn sem gjarnan er notað til þess að skilgreina þroska og þarfir barna. Það virðist vera þannig að þegar fjallað er um réttindi fylgdarlausra barna sé ekki litið á þarfir þeirra og réttindi út frá stöðu þeirra sem börn, heldur sem fullorðinna einstaklinga í leit að alþjóðlegri vernd. Þannig fái þau í raun sömu stöðu og fullorðnir í sömu sporum (Derulyn og Broekart, 2008; Hedlund og Cederborg, 2015).

Í sænskri rannsókn Hedlund og Cederborg (2015) voru tekin viðtöl við 15 einstaklinga sem komu að löggjöf og hafa setið í nefndum sem komu að því að semja þau lög sem snúa að innflytjendum og eru í gildi í dag í Svíðþjóð. Það sem fram kom í viðtölunum við starfsfólkið er að flest var það sammála um það að sannreyndur aldur væri mjög mikilvægur þáttur í málefnum þeirra einstaklinga sem sækja um alþjóðlega vernd á grundvelli þess að vera börn. Töldu þau að sannreyndur aldur, það að einstaklingarnir væru yngri en 18 ára, væri lykillinn af því að veita þeim alþjóðlega vernd á grundvelli þess að vera börn, og einnig töldu þau að auðveldara væri að gæta hagsmuna þeirra og meta þörf fyrir úrræði, eins og til dæmis hvar ætti að hýsa þau, ef réttur aldur væri fyrir hendi. Flest höfðu þau þá skoðun að jafnvel þó þau teldu mikilvægt að ákvarða réttan aldur þeirra sem segðust vera undir 18 ára aldri væri það erfitt og vandmeðfarið að segja með vísindalegri vissu hver sannreyndur aldur einstaklinga væri. Samkvæmt Abbing (2011) hafa miklar umræður verið á meðal fagfólks, ríkissjórna og mannréttindasamtaka um

réttlætingu hinna ýmsu leiða til að aldursgreina einstaklinga sem sækja um alþjóðlega vernd á grundvelli þess að vera börn. Bent hefur verið á að margar af þeim leiðum sem farnar eru í aldursgreiningu, til dæmis röntgenmyndir af tönnum, viðbeinum og höndum, geti verið ónákvæmar og beinlínis rangar, en þetta eru þær leiðir sem mest eru notaðar innan Evrópusambandsins.

Þegar starfsfólkið var spurt út í það hvaða lausnir ættu að vera til staðar í málefnum fylgdarlausra barna voru einhverjir þeirrar skoðunar að best væri að endursenda börnin til fjölskyldna sinna. Hvort sem það væri í landinu sem þau komu upprunalega frá, eða til annars lands. Er það ályktun rannsakenda að í þróun löggjafar sé mikilvægt að hafa í huga að endursending sé ekki alltaf besta lausnin þar sem það komi fyrir að fjölskyldurnar sjálfar sendi börnin úr landi þar sem þær geti ekki hugsað um þau. Einnig getur verið að börnin hafi sjálf ákveðið að flýja heimaland sitt vegna óviðunandi aðstæðna á heimili eða í heimalandi. Mikilvægt er að skoða hvort að með þeirri ákvörðun um að senda börnin til fjölskyldu sinnar, hvort sem hún er í upprunalandi barns eða í öðru landi, sé Svíþjóð að afsala sér ábyrgð á börnunum og með því að taka þá afstöðu að fylgdarlaus börn njóti ekki sömu réttinda og önnur börn í Svíþjóð. Benda höfundar hér á að börnin eigi ákveðin réttindi samkvæmt alþjólegum samningum þar sem þau eigi að hafa rödd í þeim ákvörðunum sem um þau eru tekin (Hedlund og Cederborg, 2015).

Í rannsókninni kom fram að starfsfólkið var ekki sammála um það hverjar þarfir barnanna væru. Sumir töldu að þegar um unglunga sé að ræða séu þeir saklausir, eins og önnur börn, og ættu því sama rétt gagnvart löggjöf og hafi þörf á vernd og umönnun, ásamt því að geta treyst þeim sem að málum þeirra koma. Aðrir töldu að unglingarnir hefðu ekki alist upp við sömu gildi og viðmið og önnur ungmenni í Svíþjóð og vegna upplifana sinna, það er að þeir hefðu þurft að beita eða horfa upp á ofbeldi og að þeir hefðu þurft að fremja glæpi til þess að lifa af, gætu þeir hugsanlega verið ógnandi og erfiðir viðureignar þeim sem eru að veita þeim aðstoð, eða öðrum í samfélaginu, og þyrftu því á miklum aga að halda (Hedlund og Cederborg, 2015).

Einnig kom fram í niðurstöðum rannsóknarinnar að starfsfólkið væri ekki sammála um það hverjar væru bestu lausnirnar í málefnum fylgdarlausra barna þegar kæmi að búsetu þeirra. Sumir vildu að börnin yrðu send út á landsbyggðina þar sem færri fylgdarlaus börn þyrftu aðstoð og fólkið væri líklegra til þess að sýna samúð og hlýju

gangvart þeim, og þannig yrði auðveldara fyrir börnin að aðlagast. Þessir sömu aðilar bentu á það að ekki væri gott að setja börnin í stórar borgir í Svíþjóð þar sem þau væru líkleg til þess að verða fyrir slæmum áhrifum og aðkasti fyrir að vera flóttmenn. Aðrir töldu að líklegra væri að börnin yrðu fyrir aðkasti og fordómum í minni bæjum, og að ekki væri næg þekking þar á málefnum fylgdarlausra barna til þess að veita þeim þá þjónustu sem þau þörfuðust. Betra væri að hafa börnin í stórum borgum þar sem íbúar þar væru vanari því að sjá flóttamannabörn og þau ættu því í minni hættu á að verða fyrir fordómum. (Hedlund og Cederborg, 2015).

Í rannsókn í Bretlandi, sem gerð var af Newbigging og Thomas (2011), kom í ljós að þau lög sem þar eru í landi, ásamt reglugerðum sem til eru í sambandi við móttöku barna í leit af alþjóðlegri vernd, skýri ágætlega hver ábyrgð stjórnvalda og þjónustuaðila sé í málum fylgdarlausra barna. Samkvæmt þeim skal veita fylgdarlausum börnum stuðning og húsaskjól, ásamt því að grípa til aðgerða til þess að veita þeim sérstaka vernd ef eitthvað bendir til þess að þau séu í hættu. Einnig skal hafa Barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna og Mannréttindasáttmála Evrópu til hliðsjónar í allri þjónustu við fylgdarlaus börn. Þegar málin eru betur skoðuð kemur þó í ljós að misbrestur er í því sem telst æskilegt að gera og því sem síðan er gert.

Misjafnt er á milli sveitarfélaga hvaða aðstoð er veitt og hefur það komið fyrir að ríkari sveitarfélög geti frekar veitt þá aðstoð sem þarf á meðan hin fátækari veita litla sem enga aðstoð. Þegar sveitarfélög voru beðin um upplýsingar um fylgdarlaus börn í Bretlandi kom í ljós að misræmi var á milli talna ríkissjórnarinnar um þau börn sem horfið höfðu úr umsjá sveitarfélaganna, það er að börnin voru ekki á þeim stað sem þau áttu að vera á, og þeir sem fóru með umsjá þeirra vissu ekki hvar þau voru. Misjafnt var hversu lengi börnin höfðu verið horfin, en allt frá nokkrum klukkustundum upp í marga daga. Tala einstakra sveitarfélaga benti til þess að fleiri börn hefðu horfið heldur en talið var. Hluti af þessum mun felst í því að ekki er notuð sama skilgreining yfir týnda einstaklinga alls staðar í Bretlandi. Stundum virðast einstaklingar týnast úr kerfinu þegar þeir ná átján ára aldri, jafnvel þó að til séu reglur um að þeir eigi rétt á aðstoð áfram vegna kringumstæðna. Það sem einnig kom fram er að börn sem eru á ábyrgð eins sveitarfélags eru stundum vistuð í öðru sveitarfélagi, og því er yfirsýnin ekki nógu góð þar (Humphris og Sigona, 2016).

Mikilvægt er að hafa í huga að erfitt er fyrir starfsfólk, til dæmis félagsráðgjafa sem koma að móttöku og þjónustu við fylgdarlaus börn, að koma á mótis við þarfir þeirra þegar löggjöf og réttindi barna til þjónustu eru af skornum skammti eða löggjöf á skammt á veg komin eins og víða á við (Vervliet, Lammertyn, Broekaert og Derluyn, 2013). Fjallað verður betur um móttöku og þjónustu í næsta kafla.

4 Viðbrögð móttökuríkja við þörfum fylgdarlausra barna og þjónusta við þennan hóp

Bæði í Evrópu og í Bandaríkjunum hafa stjórnvöld þurft að takast á við fjölgun í hópi barna og fullorðinna einstaklinga sem leita þangað eftir alþjóðlegri vernd vegna neyðar í heimalandi, og eru miklar umræður í flestum samfélögum í Evrópu og í Bandaríkjunum um það hvað eigi að gera í málefnum þessa fólks (Ziebarth, 2015).

Í Evrópu hafa margir flóttamenn þurft að sæta mikilli hörku og má rekja það til þess að Evrópusambandið er ekki með neina heildræna stefnu á milli landa til þess að samræma hvernig taka skuli á móti þessu fólki. Reynt hefur verið að setja upp girðingar og fjölga lögreglumönnum á landamærum, ásamt því að sum ríki eins og Grikkland, Búlgaría og Spánn hafa stundað það að ýta fólkinu til baka (e. push-back), þar sem bátar með fólki eru dregnir til baka þaðan sem þeir komu. Þess má einnig geta hér að spænsk yfirvöld hafa verið sökuð um að valda dauða að minnsta kosti þrettán manns með því að skjóta að þeim gúmmikúlum og táragasi. Ekki virðist skipta máli hvort að börn séu hluti af þeim hópum sem fengið hafa svipaðar móttökur (Breen, 2016).

Í Bandaríkjunum hefur verið rætt um að fjölga í hópi landamærarvarða til þess að sporna við komu fólks sem þangað leitar. Einnig hefur verið rætt um að setja upp skrifstofur í löndum þar sem neyðin er mikil til þess að fólk geti sótt um landvistarleyfi áður en það leggur af stað. Það hefur þó sýnt sig að fólk leggur oft af stað í miklu flýti og hefur því varla tíma til þess að sækja um landvistarleyfi í öðru landi, hvað þá að bíða eftir niðurstöðu. Hverjar sem niðurstöður verða í þessum málefnum, er mikilvægt fyrir ríki eins og Bandaríkin og ríki í Evrópu að hafa í huga að aðstæður í Sýrlandi á núverandi tímum hafa sýnt fram á það að fólk ferðist á milli þjóðríkja óháð því hvernig reynt er að sporna við komu þeirra (Ziebarth, 2015).

Þegar börn sækja um alþjóðlega vernd eru þau oft séð sem hluti af fjölskyldu en ekki sem einstaklingar með eigin þarfir og réttindi sem börn, og sem beri að bregðast við á sérstakan hátt. Þegar börn koma fylgdarlaus til móttökulands er líklegra að hlustað sé á reynslu þeirra og ástæður þess að þau sækji um vernd heldur en þeirra barna sem koma sem hluti af fjölskyldu. Þó er það þannig að þau eiga oft erfiðara með að tjá sig um þau áföll sem þau hafa orðið fyrir og ástæður þess að þau eigi rétt á því að fá alþjóðlega vernd heldur en fullorðnir. Það er því talið mikilvægt af Flóttamannastofnun Sameinuðu

þjóðanna að ríki hafi í huga að þessi börn gætu þurft aðstoð við að koma kröfu sinni um vernd skilmerkilega frá sér (The UN refugee agency, 2009).

Þó að einstaklingur sé undir 18 ára aldri og teljist barn þýðir það ekki að hann eigi sjálfkrafa rétt til alþjóðlegrar verndar, og að fá stöðu flóttamanns að mati stofnunarinnar. Stofnunin leggur áherslu á að ríki hafi í huga að greina og meta aðra þætti en aldur sem áhrifavaldandi á hvernig brugðist er við umsókn barnsins um vernd, eins og til dæmis það umhverfi sem barnið bjó í, í heimalandi, hvaða stétt barnið tilheyrði í heimalandinu með tilliti til lífsskilyrða og tekna foreldra, menntunartækifæra þess, hvort að barnið hafi búið við fátækt og alla aðra þætti sem geta haft áhrif á afdrif barnsins ef því er neitað um alþjólega vernd (The UN refugee agency, 2009).

Börn sem til dæmis búa við heimilisleysi og eru á götunni í orðsins fyllstu merkingu, og án umönnunar fullorðinna aðila, eru talin líklegri til þess að verða fyrir ofbeldi og að vera misnotuð af hermönnum eða glæpagengjum að mati stofnunarinnar. Þegar um er að ræða börn sem tilheyra því sem talist getur verið óhefðbundið fjölskyldumynstur í heimalandi sínu, til dæmis börn sem fæðast utan hjónabands, eða hafa komið til vegna nauðgunar, er mikilvægt að skoða líkur á ofbeldi eða mismunun (The UN refugee agency, 2009). Í næsta kafla verður málsmeðferð fylgdarlausra barna skoðuð nánar.

4.1 Fylgdarlaus börn og málsmeðferð

Í lögum Evrópusambandsins kemur fram að fylgdarlaus börn séu viðkvæmur hópur og að aðildarríki hafi skyldum að gegna gagnvart þeim. Þegar fylgdarlaus börn sækja um alþjóðlega vernd í aðildarríkjum Evrópusambandsins eiga þau rétt á því að fá tilsjónarmann og einnig eiga þau réttindi til náms og aðgangs að heilbrigðisþjónustu eins og önnur börn innan þessara ríkja. Ef börnin hafa orðið fyrir ofbeldi, verið fórnarlömb mansals eða hafa á einhvern hátt verið vanrækt eiga þau rétt á því að fá viðeigandi aðstoð vegna andlegrar heilsu og ráðgjöf (Abbing, 2011).

Í Bretlandi þurfa börn sem eru eldri en tólf ára að fara í viðtal við starfsmenn landamæravörslu til þess að geta sótt um alþjóðlega vernd. Viðtalið fer yfirleitt fram mjög stuttu eftir að börnin koma til landsins. Í þessu viðtali eru börnin beðin um að lýsa upplifunum sínum og ástæðum fyrir því hvers vegna þau yfirgáfu heimalönd sín. Í þeim leiðbeiningum sem gefnar hafa verið út um hvernig þessum viðtölum skuli vera háttað kemur fram að ef um er að ræða börn skuli þeim sýnd nærgætni á öllum stigum málsins.

Viðtölin skulu fara fram á óformlegum, barnvænum stað og skulu vera til staðar einstaklingar sem hafa þekkingu á málefnum og sjá um mál barnsins. Börnin eiga rétt á því að tjá sig á sinn hátt og að geta látið vita ef þau skilja ekki spurningarnar. Einnig kemur fram í leiðbeiningunum að hafa skuli í huga að barnið geti verið hrætt og að það geti fundið fyrir vantrausti gagnvart yfirvaldi (Crawley, 2010)

Komið hefur fram að jafnvel þó að til séu leiðbeiningar um hvernig best sé að framkvæma þessi viðtöl sé raunin sú að mjög mikið ósamræmi sé á milli þeirra aðferða sem notaðar eru í viðtölunum. Einnig hefur Flóttamannastofnun Sameinuðu þjóðanna bent á að þó að sum viðtölin séu vel gerð séu mjög mörg þeirra illa undirbúin og nái ekki utan um þær staðreyndir sem börnin gefa sem ástæðu fyrir því að þau eigi rétt á alþjóðlegri vernd (Crawley, 2010; The UN refugee agency, 2016).

Rannsókn Crawley (2010) á skrifstofu landamæravörslu í Croydon í Bretlandi bendir til þess að þessar áhyggjur eigi rétt á sér. Það sem kom fram í athugun á skrifstofunni var að landamæraverðir lýstu börnunum oft á mjög neikvæðan hátt. Til dæmis að börnin „létu eins og þau væru heimsk“. Eins voru landamæraverðirnir með athugasemdir um þarfir barnanna áður en þeir höfðu safnað saman upplýsingum um mál þeirra. Börnunum var ekki sýnd samúð eða nærgætni, sem lýsti sér til dæmis í því að þau voru látin sitja á biðstofu í marga klukkutíma án útskýringar á því hvað væri í vændum og án matar og drykkjar. Ef börnin töluðu við aðra í sömu sporum fór strax af stað umræða um það hvort að þau væru að þykjast vera ókunnug hvert öðru. Þeim félagsráðgjöfum, fósturforeldrum og lögfræðingum sem voru á svæðinu til að vera börnum til taks var yfirleitt mætt með mikilli fyrirlitningu.

Í viðtölum við börn sem höfðu þurft að fara í gegnum þetta ferli kom oft fram hversu slæma upplifun börnin höfðu af viðtölunum. Lýstu börnin því að ekki hafi verið hlustað á þau, að af þeim hefði verið hlegið þegar þau grétu og að lítið hafi verið gert úr upplifunum þeirra. Einn drengur sem kallaður er Joseph og hafði komið frá Rúanda lýsti sinni reynslu á þennan hátt í grein Crawleys (2010):

Fyrsta viðtalið var einni viku eftir að ég kom og ég var aleinn... Viðtalið gekk ekki vel. Þegar ég kom í viðtalið var ég settur í herbergi og ekkert meira. Þeir sögðu mér ekki að ég væri að sækja um alþjóðlega vernd. Þeir byrjuðu bara að spyrja spurninga... Mennirnir sem tóku viðtalið hlógu af mér. Ég fékk menntun í Kenía en ég gat ekki munað ártöl af því að ég var svo stressaður... Ég skildi ekki allar spurningarnar og mér

leið svo illa af því að þeir hlógu að mér. Þeir héldu áfram að segja „Hvers vegna grætur þú, það mun ekki hjálpa þér“ (Crawley, 2010: bls., 165).

Þessi drengur hafði upplifað mikla sorg í sínu lífi, þar á meðal að hafa horft á móður sína myrta og síðan föður og systkini. Hann bjó hjá frænda sínum sem síðan var myrtur og farið var með hann í fangelsi þar sem hann var barinn á hverjum degi. Að lokum fékk hann aðstoð frá vinkonu móður sinnar og komst til Bretlands árið 2011, þá 14 ára gamall. Eftir viðtalið var honum neitað um alþjóðlega vernd á þeim forsendum að ósamræmi hafi verið í frásögn hans af reynslu sinni (Crawley, 2010).

Í Bandaríkjunum eru innflytjendur, þar á meðal þeir einstaklingar sem sækja um alþjóðlega vernd, oft settir á stofnanir sem eru í raun fangelsi á meðan þeir bíða eftir því að fá niðurstöðu um hvort þeir fái að vera áfram í landinu. Á hverju ári fara í kringum 400 þúsund manns, þar á meðal börn, inn á slíkar stofnanir undir þeim formerkjum að það sé hluti af ferlinu við að verða vísað úr landi, til þess að fólkið flýji ekki og mæti í skýrslugjöf. Einnig eru þeir innflytjendur sem taldir eru hættulegir samfélaginu fangelsaðir á slíkum stofnunum. Á þessum stofnunum þurfa einstaklingar oft að vera í marga mánuði eða ár, og þar sæta þeir ofbeldi og vanrækslu. Á þessum stofnunum er einstaklingum refsað með því að vera lokaðir í einangrun í stuttan eða langan tíma. Fólkið fær oft ekki aðgang að lögfræðiaðstoð og enginn virðist vera til staðar til þess að sjá til þess að fólkið fái mannúðlega meðferð (Hernández, 2013).

Bandaríkin er eitt af þeim löndum sem ekki hafa skrifað undir Barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna. Varnarmálastofnun Bandaríkjanna (Homeland security) skilgreinir fylgdarlaus börn, sem „fylgdarlaus erlend börn sem eru undir átján ára aldri, hafa ekki lagalega stöðu sem innflytjendur og eru ekki í umsjá foreldra eða annarra umönnunaraðila“ (Carlson, Cacciatore og Klimek, bls., 260). Þegar fylgdarlaus börn koma til Bandaríkjanna í leit af vernd taka á móti þeim margir mismunandi aðilar frá mörgum mismunandi stofnunum á vegum ríkisins. Stofnanir sem sjá um að taka þau höndum þegar þau koma yfir landamærin, aðrar sem eiga að sjá umönnun þeirra og að lokum þær stofnanir sem eiga að finna fyrir þau viðeigandi úrræði (Carlson, Cacciatore og Klimek, 2012; Chen og Gill 2015).

Þegar börnin koma yfir landamæri Bandaríkjanna eru þau ákærð fyrir að brjóta innflytjendalög og sett í svokallað brottvísunarferli. Mörg af þessum fylgdarlausu börnum

eiga rétt á því að vera áfram í Bandaríkjunum vegna aðstæðna sinna en þar sem mörg þeirra fá ekki lögfræðiaðstoð þurfa þau að takast á við mjög flókið lagakerfi sjálf. Börnin þurfa að mæta fyrir dómara þar sem lögfræðingur á vegum ríkisins telur til ástæður fyrir því hvers vegna barnið ætti að vera sent úr landi. Þar sem ríkið sér ekki um að barnið fái lögfræðiaðstoð verður barnið oft að tala máli sínu sjálf. Í könnun sem gerð var á þeim málum sem fóru fyrir dómstóla kom fram að þau börn sem fengu lögfræðiaðstoð voru mun líklegri til þess að fá landvistarleyfi heldur en börn sem ekki nutu aðstoðar lögfræðings (Chen og Gill, 2015).

Í Bandaríkjunum er ekki ein stofnun sem sér um að gefa börnunum leyfi til þess að vera áfram í landinu og getur ferlið verið mjög langt og flókið. Ákvarðanir í málum barna fara eftir því hvers konar leyfi til landvistar börnin sækja um og eru það þá dómstólar eða aðrar stofnanir sem ákvarða í málum barnanna. Erfitt er fyrir börn sem ekki hafa góða aðstoð, að vita um hvaða landvistarleyfi þau eiga að sækja og hvernig ferlið er. Ekki er nóg að dómari ákvarði að börnin geti ekki verið send til foreldra sinna heldur þurfa börnin að fara með niðurstöður dómara til Innflytjendastofnunar (U.S. citizenship and immigration services) (Chen og Gill, 2015).

Til þess að fá alþjóðlega vernd sökum þess að þau hafi orðið fyrir ofsóknum eða eigi á hættu að verða fyrir ofsóknum í heimalandi þurfa börnin að fara í gegnum langt og flókið ferli sem meðal annars felur í sér að þau þurfi að segja yfirvöldum frá upplifunum sínum. Mjög oft er það þó þannig að ekki er tekinn inn í myndina þroski barns eða geta þess til þess að segja frá upplifunum sínum. Jafnvel þó að börnin geti sagt vel frá því sem þau hafa upplifað getur verið erfitt fyrir þau að tengja upplifun sína við ástæður þess að þau eigi rétt á vernd, til dæmis á grundvelli trúar, kynþáttar eða annarra þátta sem hafa áhrif á það hvort að börnunum sé veitt vernd. Ef börnin sækja um landvistarleyfi sem fórnarlömb mansals verða þau að lofa því að vinna með yfirvöldum sem rannsaka glæpina, og að sama skapi verða yfirvöld að trúa því að börnin séu líkleg til samvinnu (Chen og Gill, 2015).

Nýlega hafa Bandarísk yfirvöld reynt að breyta löggjöfinni þannig að ferlið til þess að ákvarða hvort börnin fái vernd verði auðveldara og fljótvirkara. Þessar breytingar fela þó í sér að landamæraverðir muni taka afstöðu til mála allra barna sem koma yfir landamæri Bandaríkjanna, sem þýðir að færri börn munu fá tækifæri til þess að skýra mál sitt og sækja um vernd. Benda höfundar hér á mikilvægi þess að þetta verði ekki að

raunveruleika og að í raun ættu öll fylgdarlaus börn sem koma yfir landamæri Bandaríkjanna að eiga rétt á því að hlustað sé á þau. Mörg samtök hafa barist fyrir því að fylgdarlaus börn fái meiri réttindi í Bandaríkjunum, til dæmis með því að fara í mál við Bandaríska ríkið fyrir hönd barnanna, þar sem farið er fram á að öll börn fái lögfræðiaðstoð þegar þau skýra mál sín fyrir dómstólum. Þá hafa talsmenn fylgdarlausra barna bent á mikilvægi þess að landamæravarsla Bandaríkjanna fái í lið með sér vel menntaða félagsráðgjafa sem hafa reynslu af barnavernd, mansali og umsóknum um vernd til þess að sjá um mál þessara barna í staðin fyrir starfsmenn landamæravörslunnar, sem þeir benda á að séu ekki þjálfaðir í að ræða við börn og hafi ekki næga þekkingu á málefnum fylgdarlausra barna (Chen og Gill, 2015).

4.2 Þjónusta við fylgdarlaus börn

Samkvæmt Newbigging og Thomas (2011) er margt sem þarf að skoða þegar kemur að þjónustu við börn í leit af alþjóðlegri vernd, hvort sem þau eru fylgdarlaus eða hluti af fjölskyldu. Það sem virðist hindra að þjónusta við þennan hóp mæti þörfum barna getur verið flókið og margþætt. Ein hindrun í því að mæta þörfum barnanna er að of mikið er verið að hugsa um landamæravörslu í staðin fyrir að þarfir barna séu hafðar að leiðarljósi við móttökupjónustu. Aðrar hindranir, samkvæmt höfundum, eru að óhæft starfsfólk sjái um málefni fylgdarlausra barna, fjandsamlegt viðhorf í yfirheyrslum, ekki nógu góð þekking á þörfum og bakgrunni barnanna og menningarmunur sem hefur áhrif á getu barnanna til að biðja um aðstoð, til dæmis vegna tungumálaörðugleika. Einnig kemur fram að þjónustuaðilar einblíni mikið á aldursgreiningu og bið eftir henni sem kemur í veg fyrir að þörfum barnanna sé sinnt.

Það sem einkennir góða þjónustu við börn í leit að alþjóðlegri vernd er talið vera góð þekking á málefnum fylgdarlausra barna og þörfum þeirra. Félagssráðgjafar sem hafa hæfni í málum þessara barna sjái um að gera mat á þörfum þeirra. Hæfni félagsráðgjafa felst í því að þeir geti mætt einstaklingunum þar sem þeir eru staddir með jákvæðni og að þeir hafi menntun, þjálfun og góðan stuðning til þess að veita aðstoð í málefnum fylgdarlausra barna. Þverfaglegt samstarf, góð úrræði og jákvæð samskipti við barnið þykja einnig einkenna góða þjónustu. Mikilvægt er að tekið sé tillit til mismunandi menningar og tungumála barnanna þannig að best sé hægt að hafa samskipti við þau og til þess að þjónustan við þau sé sem best. Að lokum er mikilvægt að til séu tækifæri fyrir

fjölskyldur og einstaklinga í sömu sporum til þess að geta stutt hver aðra í ferlinu (Newbigging og Thomas, 2011).

Í rannsókn Newbigging og Thomas (2011) sem gerð var í Bretlandi voru bæði börn í leit að alþjóðlegri vernd og þjónustuaðilar beðnir um að svara könnun um hvað þeir teldu einkenna góða þjónustu við börnin. Það sem kom í ljós var að börnin virtust sum ekki átta sig á því að þau væru að fá þjónustu frá velferðarkerfinu. Þau gátu þó tjáð sig um það sem þau töldu góða þjónustu. Það sem þau nefndu var að starfsfólk væri jákvætt í þeirra garð og að starfsfólkið treysti því sem þau segðu um upplifanir sínar og bakgrunn. Þau börn sem höfðu komið með fjölskyldum sínum nefndu hversu mikið álag því fylgdi fyrir fjölskyldur þeirra að vita ekki hvort að umsókn þeirra um alþjóðlega vernd yrði samþykkt og mikilvægi þess að hugað væri að andlegri líðan þeirra og annarra fjölskyldumeðlima.

Þegar kom að svörum frá þjónustuaðilum bentu Newbiggings og Thomas (2011) á það hversu fáir hefðu svarað könnuninni. Það sem kom helst fram í þeim svörum sem þau fengu var að þegar kemur að börnum í leit að alþjóðlegri vernd virðast félagsráðgjafar og aðrir starfsmenn sem koma að þjónustu við börnin hlusta frekar á þau börn sem eru fylgdarlaus heldur en þau börn sem koma í fjölskyldum. Það virtist vera þannig að horft væri framhjá þörfum þeirra barna sem koma með fjölskyldum sínum. Ekki er horft á það hvernig börnin upplifa hlutverk sitt í fjölskyldu þar sem foreldrunum sjálfum vantar aðstoð vegna andlegra og líkamlegra kvilla. Óvissan um hvort að umsókn fjölskyldunnar yrði samþykkt hafi neikvæð áhrif á foreldrana og að börnin þurfi oft að taka að sér mikla ábyrgð í umsjá þeirra.

Í rannsókn Hopkins og Hill (2008) voru tekin viðtöl við þjónustuaðila í Skotlandi sem koma að málum fylgdarlausra barna. Meðal þeirra þjónustuaðila sem viðtöl voru tekin við voru til dæmis félagsráðgjafar og kennarar. Í viðtölunum kom fram að reynsla starfsfólksins af þessum hópi sé sú að þeir telji sig aðeins vita þekkja hluta af því sem börnin hafi þurft að upplifa. Vitneskja þeirra um líf barnanna fyrir og eftir flóttu og þau áföll sem börnin hafi orðið fyrir sé aðeins brot af því sem börnin hafi þurft að ganga í gegnum. Einnig töldu þjónustuaðilarnir að hvernig aðrir upplifðu reynslu barnanna af stríðsátökum, færi eftir því hvaða landsvæðum börnin væru frá og að sú upplifun væri oft mótuð af þeirri fjölmiðlaumfjöllun sem til staðar væri um þau átök sem börnin höfðu upplifað.

Minntust þjónustuaðilarnir sérstaklega á Írak í þessu samhengi þar sem miklar fjölmiðlaumræður hefðu verið um stríðið þar og áhrif hryðjuverkasamtaka Talibana á líf fólks í landinu. Töluðu þjónustuaðilarnir um að samkvæmt sinni reynslu væru börnum sem kæmu frá Írak tekið með opnum örmum, á meðan börn sem kæmu annars staðar frá fengju ekki jafn mikla samúð. Benda höfundar á mikilvægi þess að þjónustuaðilar geri sér ekki upp skoðanir á því hvað börnin hafi upplifað vegna ákveðinnar fjölmiðlaumfjöllunar eða fyrirfram gefinna skoðana á því hvað sé að gerast í heimalandi þeirra. Mikilvægt er að hlusta á börnin þannig að skilningur fái á stöðu þeirra og upplifunum (Hopkins og Hill, 2008).

Samkvæmt Kohli (2001) er það upplifun félagsráðgjafa í starfi sínu með fylgdarlausum börnum að þau vilji oft ekki tala um fortíð sína eða að þau skáldi þegar þau ræða um flóttuferlið. Þessi börn koma fyrir sem hlýðin og kurteis en eru oft eins og lokuð bók þegar kemur að samskiptum við yfirvöld í móttökulandi, þar á meðal félagsráðgjafa. Er það upplifun og reynsla félagsráðgjafa að börnin hafa orðið fyrir miklum áföllum og séu hrædd við að ræða við aðra, stundum vegna þess að fjölskyldur þeirra hafa sagt þeim að láta ekkert uppi um aðstæður sínar né tilfinningar við þá sem koma að málum þeirra (Kohli, 2006).

Samkvæmt niðurstöðum breskrar rannsóknar sem gerð var á samskiptum 29 félagsráðgjafa við ungt fólk á flótta, sem þeir þjónustuðu, skiptust félagsráðgjafar í þrjá hópa. Í fyrsta hópnum eru þeir félagsráðgjafar sem sýndu lífi unga fólksins fyrir flótta mjög lítinn áhuga, í öðrum hópnum voru þeir félagsráðgjafar sem trúðu því að ekki væri hægt að halda áfram nema að gera upp fortíðina og í þriðja hópnum voru þeir félagsráðgjafar sem fóru aðra leið í sambandi sínu við unga fólkið (Kohli, 2006).

Í rannsókninni voru félagsráðgjafarnir beðnir um að lýsa hversu mikið þeir vissu um börnin og þá sérstaklega um líf þeirra áður en þau lögðu á flótta. Félagsráðgjafarnir lýstu því allir að unga fólkið vildi helst ekki tala um fortíð sína. Félagsráðgjafarnir höfðu sumir hverjir gert sér upp mynd af lífi einstaklinganna og umhverfi fyrir flóttann. Þessa mynd byggðu þeir á hegðun einstaklinganna án annarra sönnunargagna. Í yfir helmingi málanna sem skoðuð voru hafði ekki verið búið til fjölskyldutrú með börnunum til að meta fjölskyldutengsl þeirra og aðstæður. Ástæðurnar fyrir því voru í einhverjum tilvikum að

félagsráðgjafarnir hefðu ekki spurt, en í öðrum að börnin hefðu neitað að gefa upplýsingar (Kohli, 2006).

Í fyrsta hóp þessarar rannsóknar voru þeir félagsráðgjafar sem sýndu lífi unga fólksins fyrir flóttu mjög lítinn áhuga. Þessi hópur efaðist um sögur barnanna og taldi sig vera að heyra sömu sögur aftur og aftur. Þessi hópur, sem var líklegastur til þess að draga frásagnir unga fólksins í efa, var sá hópur sem minnst vissi um líf fólksins áður en það lagði á flóttu. Þessi hópur var frekar í því að vinna með að aðstoða börnin við að komast í gegnum daglegt líf. Þessi hópur var líklegri til þess að segja að unga fólkið greindi ekki satt frá aðstæðum sínum og væri í samskiptum við aðra sem byggju í Bretlandi, og að þeir héldu því leyndu fyrir yfirvöldum. Þeir minntust einnig á aðra sem þeir störfuðu með sem voru orðnir mjög neikvæðir gagnvart ákveðnum hópum hælisleitenda og vildu ekki aðstoða þá meira en þeir neyddust til. Þessi hópur félagsráðgjafa var þó á því að þeir sjálfir væru ekki neikvæðir gagnvart fólkinu og lýstu oft yfir samúð í orðum sínum (Kohli, 2006).

Hópur tvö voru þeir félagsráðgjafar sem trúðu því að ekki væri hægt að fara áfram nema með því að gera upp fortíðina fyrst. Þessi hópur beið eftir því að unga fólkið opnaði sig. Félagssráðgjafarnir trúðu því að einstaklingarnir væru yfirgefnir, týndir og hræddir vegna flóttu síns og að þeir væru að nota þögn sína til þess að jafna sig. Þessir félagsráðgjafar fundu stundum fyrir óþolinmæði vegna þess að erfitt var að bíða eftir því að unga fólkið opnaði sig. Þeir töldu hins vegar að það að bíða væri mjög mikilvægt. Þegar tíminn var réttur settust þessir félagsráðgjafar niður og hlustuðu á meðan unga fólkið reyndi að koma reynslu sinni í orð. Öll lýstu þau sorg sinni á mismunandi hátt. Sum urðu reið á meðan önnur grétu. Einnig kom sorgin fram í sálíkamlegum einkennum eins og hausverk og svefnörðugleikum. Hérna reyndu félagsráðgjafarnir að fá einstaklingana til þess að ræða um þá sem þeir höfðu misst (Kohli, 2006).

Þriðji hópur félagsráðgjafa voru þeir sem fóru aðra leið í sambandi sínu við unga fólkið. Þessir félagsráðgjafar sýndu áhuga, ekki bara á börnunum sem umsækjendum um alþjóðlega vernd, heldur líka sem unglingum sem þyrftu að endurbyggja líf sitt í óvissunni. Þessi hópur taldi að ástæður þess að unga fólkið hefði þurft að yfirgefa heimalönd sín væru margar og flóknar. Bæði vegna óeirða og ofsókna, en einnig vegna efnahagslegrar sundrunar í heimalandi. Þessi hópur taldi, að það að leita annað til þess að finna vinnu eða leita sér að betri menntun væri jafn góð ástæða til þess að yfirgefa land sitt eins og

ef um var að ræða óeirðir eða ofsóknir. Þessi hópur taldi að sumir einstaklingar hefðu sagt ósatt en þeir litu ekki á það sem vandamál í sjálfu sér. Þeir töldu frekar að ósannindin væru byrði fyrir einstaklingana sjálfa. Þeir töluðu því ekki um „vandamál þessara hælisleitenda“ heldur töluðu þeir um „vandamál þessa unga fólks“. Þessi hópur sýndi samúð með einstaklingunum og gat horft framhjá sögunum sem þeir höfðu heyrt svo oft og horft frekar á einstaklinginn sem sagði söguna (Kohli, 2006).

Þessi hópur taldi að ef þeir ynnu sér inn traust einstaklinganna myndu þessar þunnu sögur, þær sögur sem virtust æfðar, færast yfir í að verða raunverulegar sögur einstaklinganna um líf sitt fyrir flóttta. Þessi hópur lýsti því að unglíngarnir væru reiðir foreldrum sínum fyrir að senda sig í burtu en á sama tíma væru þeir þakklátir. Þeir fundu fyrir sektarkennd vegna systkina og fjölskyldu sem eftir var í heimalandinu. Þessi hópur félagsráðgjafa fann fyrir væntumþykju gagnvart einstaklingunum og í gegnum viðtölin við þá notuðu þeir ekki orð eins og „hælisleitandi“ eða „flóttamaður“ heldur töluðu þeir um einstaklingana sem manneskjur með margar hliðar (Kohli, 2006).

4.3 Fylgdarlaus börn á Íslandi

Eins og fram hefur komið hefur orðið á Íslandi, eins og í öðrum Evrópulöndum, mikil fjölgun á þeim sem hingað koma í leit að alþjóðlegri vernd. Af þessum hóp hefur fylgdarlausum börnum einnig fjölgað, en árið 2016 komu hingað 18 fylgdarlaus börn frá tíu löndum í leit að alþjóðlegri vernd. Í janúar og febrúar 2017 sóttu sjö einstaklingar um alþjóðlega vernd sem fylgdarlaus börn (Útlendingastofnun, 2017-b; Útlendingastofnun, 2017-c).

Árið 2012 voru lög um málefni innflytjenda nr. 116/2011 samþykkt og er markmið þeirra að gera innflytjendum kleift að vera virkir þátttakendur í samfélaginu óháð þjóðerni og uppruna. Í 7. gr laganna kemur fram að lögð skuli fram þingsályktunartillaga um framkvæmdaráætlun í málefnum innflytjenda og að skýrsla um málefni innflytjenda skuli fylgja henni. Í samræmi við þetta gaf Velferðarráðuneytið út skýrslu um stöðu og þróun í málefnum innflytjenda árið 2016, sem gilda á til ársins 2019. Fram kemur í skýrslu Velferðarráðuneytisins að Ísland hafi undirritað Barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna 26. janúar 1990, fullgilt hann árið 1992 og að lokum lögfest hann 20. febrúar 2013 með lögum nr. 19/2013. Bent er á að með því að hafa löggilt Barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna er Ísland bundið af alþjóðarétti til þess að fara eftir ákvæðum hans. Mikilvægi þess að fylgst

sé með því hvernig Ísland uppfyllir skilyrði samningsins er tekið fram og að taka skuli tillit til „barna án kynþáttar, litarháttar, kynferðis, tungu, trúarbragða, stjórnmalaskoðana eða annarra skoðana, uppruna með tilliti til þjóðernis, þjóðháttar eða félagslegrar stöðu, eigna, fötlunar, ætternis eða annarra aðstæðna þess eða foreldris þess eða lögráðamanns“ (Velferðarráðuneytið, 2016, bls., 19). Einnig er sérstaklega tekið fram að lögð sé mikil áhersla á það að litið verði til viðkvæmra hópa þegar framkvæma eigi þær aðgerðir sem fram koma í áætluninni (Velferðarráðuneytið, 2016).

Það vekur þó athygli að hvergi í skýrslu Velferðarráðuneytisins virðist vera minnst á fylgdarlaus börn. Aðeins er talað um börn sem hluta af fjölskyldu, hvort sem um er að ræða innflytjendur sem hingað koma að sjálfsdáðum eða þeirra sem hingað koma sem flóttafólk, eða sem einstaklingar í leit að alþjóðlegri vernd. Í 5. kafla skýrslunnar, þar sem sérstaklega er rætt um flóttafólk, er hvergi minnst á börn, hvorki sem hluti af fjölskyldu né þau sem hingað koma fylgdarlaus. Í seinustu málsgrein 5. kafla er talað um að markmið áætlunarinnar sé að taka vel á móti flóttafólki, þar sem horft er á að auka fræðslu á réttindum og skyldum. Einnig á að auka fræðslu um atvinnu, húsnæðismál, íslenskukennslu og menntun (Velferðarráðuneytið, 2016).

Í nýjum lögum um útlendinga nr. 80/2016, sem tóku gildi 1. janúar 2017, eru greinar sem sérstaklega snúa að fylgdarlausum börnum, en það er breyting frá lögum um útlendinga nr. 96/2002 þar sem ekki var sérstaklega fjallað um þennan hóp. Í 24. gr. um umsókn um alþjóðlega vernd kemur fram að ef um fylgdarlaus börn sé að ræða skuli taka inn í myndina aldur og þroska barns þegar kemur að því hvernig þeim er leiðbeint. Í sömu grein kemur fram að tilkynna skuli barnavernd og Barnaverndarstofu ef um fylgdarlaust barn er að ræða. Í 25. gr. kemur fram að tryggja eigi barni rétt til þess að tjá sig um mál sín, eins og þroski þess leyfir, og að taka skuli tillit til skoðana þeirra í ákvarðanatöku. Þá kemur fram að tryggja eigi að starfsmaður með sérþekkingu og reynslu skuli sjá um mál fylgdarlausra barna og að Útlendingastofnun eigi að sjá til þess að þau fái þjónustu og meðferð í samræmi við þroska og aldur.

Samkvæmt lögum um útlendinga nr. 80/2016 skal einstaklingur sem sækir um alþjóðlega vernd sem barn gangast undir aldursgreiningu ef vafi leikur á því að hann sé í raun undir 18 ára aldri. Ef talið er að einstaklingur skuli gangast undir aldursgreiningu á hann að njóta vafans og hafa réttindi barns. Ekki er tekið fram hvað felst nákvæmlega í

aldursgreiningu en samkvæmt 1. mgr. 113. gr. er talað um að hún fari fram með líkamsrannsókn.

Þegar kemur að hagsmunagæslu fylgdarlausra barna samkvæmt 31. gr. útlendingalaga nr. 80/2016 er það Barnaverndarstofa sem á að tryggja að hagir fylgdarlauss barns séu hafðir að leiðarljósi og að sá sem fari með hagsmunagæslu barns hafi sérþekkingu á sviði barnaverndar. Einnig kemur fram í 28. gr. að sá starfsmaður sem taki viðtal fyrir hönd Útlendingastofnunar vegna umsóknar fylgdarlauss barns um alþjóðlega vernd skuli hafa sérþekkingu á málefnum barna, og að talsmaður barns eigi að geta rætt við barnið og leiðbeint því áður en viðtalið fer fram.

Í 31. gr. laga um útlendinga nr. 80/2016 er nánar farið út í hlutverk Barnaverndarstofu í þjónustu við fylgdarlaus börn. Þar kemur fram að Barnaverndarstofa eigi að sjá til þess að þarfir barnsins séu uppfylltar, en þá er átt við heilbrigðisþjónustu, menntun og búsetu. Einnig skal Barnaverndarstofa sjá til þess að starfsmaður barnaverndar sé viðstaddur þegar barn þarf að fara í aldursgreiningu, viðtöl eða skýrslutöku. Barnaverndarstofa skal aðstoða barn í að nýta sér þjónustu Rauða krossins í leit að nánustu fjölskyldumeðlimum og skal Barnaverndarstofa vera í sambandi við talsmann barns, og er hlutverk þeirra einnig að safna upplýsingum um hagi barnsins.

Í 37. gr. laga um útlendingar nr. 80/2016 þar sem fjallað er um grundvöll alþjóðlegrar verndar kemur fram í 5. mgr. að í þeim málum sem varða börn, hvort sem þau eru fylgdarlaus eða ekki skuli það sem er barninu fyrir bestu haft að leiðarljósi. Skal Útlendingastofnun hafa samráð við barnaverndaryfirvöld þegar kemur að niðurstöðum í málum fylgdarlausra barna. Samkvæmt 45. gr. er það barnaverndarnefnd sem tekur við forsjá fylgdarlauss barns ef umsókn þess um alþjóðlega vernd er samþykkt. Ef barnið fær neitun er það hlutverk Barnaverndarstofu, samkvæmt 103. gr., að sjá til þess að í móttökulandi sé fullnægjandi móttökuaðstaða fyrir börn eða að ættingjar eða forsjáraðilar séu þar til þess að sjá um barnið

Eftir að lög um útlendinga nr. 80/2016 tóku gildi 1. janúar 2017 sendi Barnaverndarstofa í kjölfarið út tölvupóst til allra barnaverndarnefnda á Íslandi þar sem fram kom að verið væri að vinna í gerð verklagsreglna um þjónustu við fylgdarlaus börn með viðeigandi aðilum (Steinunn Bergmann, munnleg heimild, 8. mars 2017).

Efitt virðist vera að finna opinber gögn á vef Útlendingastofnunar og Barnaverndarstofu um fylgdarlaus börn á Íslandi og þá þjónustu sem þau eiga rétt á skv. lögum og reglugerðum. Fjölmíðlaumfjöllun um fylgdarlaus börn á Íslandi bendir til þess að að mörgu þurfi að huga hér í málum barnanna og að þjónusta og móttaka sé enn í mótun. Í grein á vísi.is frá 18. október 2016 er viðtal við forstjóra Barnaverndarstofu þar sem fram kemur að ekki hafi verið nógu gott skipulag á þessum málum né samræmi yfir landið (Jóhann Ó. Eiðsson, 2016).

Í frétt frá Ríkissjónvarpinu frá 11. febrúar 2016 kom fram að þrjú börn á aldrinum fjórtán til fimmtán ára væru vistuð á móttökumiðstöð fyrir hælisleitendur og að stuðningur við þau væri lítill sem enginn. Þrátt fyrir að ný lög um útlendinga hafi tekið gildi á þessu ári virðast því fylgdarlaus börn ennþá vera vistuð meðal fullorðinna og án stuðnings. Í grein frá 6. nóvember 2016 segir lögfræðingur tveggja ungra fylgdarlausra drengja að þeir hafi dvalið einir á hosteli án stuðnings og undir þetta tekur talskona Barnaheilla í frétt sem birtist 8. apríl 2017, þar sem þessir sömu drengir virðast ennþá vera að bíða eftir úrræði (Arnhildur Hálfðánardóttir, 2016; Þórhildur Þorkeldsdóttir, 2016; Nadine G. Yaghi, 2017).

Í viðtali við Halldóru Dröfn Gunnarsdóttur, framkvæmdarstýru Barnaverndar Reykjavíkur, kemur fram að mál fylgdarlausra barna auki á álag barnavernda og að nota verði úrræði sem ætluð voru í annað til þess að hýsa börnin. Talar Halldóra þá sérstaklega um heimili fyrir unglinga í Efra-Breiðholti sem nota á fyrir börn í félagslegum vanda sem ekki geta verið heima hjá sér. Segir hún jafnframt að talað hefði verið um að opna sérstakt móttökuheimili fyrir fylgdarlaus börn en að Barnaverndarstofa þrýsti á að börnin fari til fósturforeldra. Einnig minnst Halldóra á það að stundum gangi vist hjá fósturforeldrum ekki upp og að upp hafi komið vandamál tengd ólíkri menningu og ólíkum tungumálum (Jón H. Halldórsson, 2017).

Þegar löggin eru skoðuð kemur í ljós að Barnaverndarstofa eigi að huga að hagsmunagæslu fylgdarlausra barna og að þjónusta við þau sé til staðar. Það er hins vegar í hlutverki barnaverndarnefnda að koma að grunnþjónustu og stuðningi við fylgdarlaus börn, og einnig að taka við forsjá þeirra fylgdarlausu barna sem fá hér alþjóðlega vernd. Þar sem langflestir starfsmenn barnavernda eru félagsráðgjafar má leiða líkum að því að

þeir séu stærsti hópur þeirra fagaðila hér á landi sem koma að þjónustu við fylgdarlaus börn.

Ekki virðist hægt að finna opinber gögn um reynslu íslenskra félagsráðgjafa í vinnu sinni með fylgdarlausum börnum en í meistaraprófsritgerði Nadíu Borisdóttur (2016), þar sem hún tók viðtöl við félagsráðgjafa um starf þeirra með innflytjendum, sýndu niðurstöður að áskoranir viðmælenda í vinnu með erlendum fjölskyldum væru ólík menning, tungumál og að ná að byggja upp traust. Töluðu viðmælendur um að erfiðara væri fyrir þá að setja sig í spor erlendra barna þar sem reynsla þeirra væri mest í því að vinna með íslenskum börnum. Töldu viðmælendur að erlendar fjölskyldur þurfi betri fræðslu um velferðarkerfið og hvaða þjónustu og úrræðum þau eiga rétt á. Viðmælendur töluðu um að upplifanir sínar af því að vinna með erlendum fjölskyldum væru jákvæðar, og töldu þeir að vilji þessa hóps til samvinnu væri góður, þeir væru almennt þakklátir og tilbúnir til þess að fara eftir fyrirmælum.

Samkvæmt niðurstöðum rannsóknar Newbigging og Thomas (2011) um upplifanir starfsfólks sem vinnur með fylgdarlausum börnum er mikilvægt að starfsfólk félagsþjónustu, eins og til dæmis félagsráðgjafar, horfi á fylgdarlaus börn fyrst og fremst sem börn en ekki sem einstaklinga í leit að alþjóðlegri vernd. Að auki taldi starfsfólkið að mikilvægt væri að hafa þekkingu á mismunandi menningu, að börnin væru þátttakendur í ákvarðanatökum og að þau yrðu aðstoðuð við að verða sjálfstæðir þátttakendur í samfélaginu. Helstu hindranir sem voru nefndar voru biðin eftir því að ákvörðun væri tekin um réttindi barnsins til þess að fá alþjóðlega vernd og biðin eftir því að aldursgreining færi fram. Þá benti starfsfólkið á að fjármagn vantaði til þess að sinna þörfum barnanna og hefði það áhrif á gæði þjónustu.

5. Umræða og lokaorð

Í þessari ritgerð hefur verið fjallað um fylgdarlaus börn. Markmið þessarar ritgerðar var að skoða þekkingu á málefnum fylgdarlausra barna og hvernig sú þekking hefur verið nýtt. Rannsóknarspurning sem leitast var við að svara er: Hver er staða þekkingar á málefnum fylgdarlausra barna?

Helstu niðurstöður eru að fylgdarlaus börn eru mjög viðkvæmur hópur og eru aðstæður þeirra margbættar og flóknar. Ástæður þess að börnin flýja heimalönd sín eru í flestum tilvikum einhvers konar átök eða ofsóknir gagnvart þeim eða fjölskyldumeðlimum (United Nations, 2005; Kohli, 2007). Þetta styðja frásagnir barna sem töluðu um stríðsátök, pólitískar deilur, ofsóknir og ofbeldi gagnvart sér (Thomas, Thomas, Nafree og Bhugra, 2004; Hopkins og Hill, 2008; The UN refugee agency 2014). Bæði í Evrópu og Bandaríkjunum hafa verið miklar umræður um það hvað sé best að gera til þess að sporna við komu flóttamanna og eru lausnirnar í formi þess að herða landamæraeftirlit (Ziebarth, 2015; Breen, 2016).

Fylgdarlaus börn þurfa að takast á við miklar andlegar og líkamlegar áskoranir á flótta sínum frá heimalandi. Það að vera án foreldra eða annarra fullorðinna ummönnunaraðila á flóttanum hefur mikil áhrif á getu barnanna til að takast á við þær aðstæður sem upp geta komið á leiðinni og í nýju landi, og eru fylgdarlaus börn líklegri en aðrir til þess að verða fyrir ofbeldi og misnotkun (Fazel, Reed, Jones, Panter-Brick og Stein 2012; Kohli, 2007; Derulyn og Broekart, 2008; The UN refugee agency, 2009). Fylgdarlaus börn eru mjög líkleg til þess að glíma við kvíða, þunglyndi og áfallaraskanir, og hefur það daglega álag sem þau verða fyrir í nýju landi, til dæmis vegna flókins málsmeðferðarkerfis, fordóma og mismununar, haft neikvæð áhrif á andlega líðan þeirra, ásamt því að þurfa að aðlagast í nýju landi þar sem tungumál, menning og samfélagslegar hefðir eru ólíkar því sem þau hafa vanist í sínu heimalandi (Vervliet, Lammertyn, Broekart og Derulyn, 2013; Fazel, Reed, Panter-Brick og Stein, 2011; Jensen Skårdsalmo og Fjermestad, 2014).

Þegar fylgdarlaus börn koma til nýs lands tekur á móti þeim flókið málsmeðferðarkerfi og virðast fjölmörg þeirra missa stöðu sína sem börn og frekar er horft á þau sem ógn við landamæraeftirlit og stöðugleika í landinu. Þegar börnin sækja um alþjóðlega vernd kemur mjög oft fyrir að efast sé um að þau séu börn, og þau látin gangast undir aldursgreiningu. Miklar umræður hafa verið um réttlætingu þess að nota slíkar greiningar

þar sem sýnt hefur verið fram á að þær geti verið ónákvæmar og beinlínis rangar (Abbing, 2011; Bianchini, 2011; Crawley, 2010; Hedlund og Cederborg, 2008). Það að horft sé á fylgdarlaus börn sem einstaklinga í leit að alþjóðlegri vernd frekar en börn endurspeglast í þeirri löggjöf sem sett er um þennan hóp og viðhorfum löggjafa til barnanna. Þessi viðhorf endurspeglast svo í því að erfitt getur verið fyrir þjónustuaðila, eins og félagsráðgjafa, að koma til móts við þarfir fylgdarlausra barna þar sem réttindi eru af skornum skammti og löggjöf er skammt á veg komin (Hedlund og Cederborg, 2015; Newbiggin og Thomas, 2011; Vervliet, Lammertyn, Broekart og Derulyn, 2012; Crawley, 2010).

Fylgdarlaus börn eru háð umönnun ókunnugra og stuðningi þeirra til að vinna úr áföllum sínum, og til þess að takast á við þær áskoranir sem fylgja því að búa í nýju landi (Kohli og Mather, 2003). Niðurstöður rannsókna benda til þess að þegar börnin fara í viðtal á vegum landamæraeftirlits eða á öðrum ríkisstofnunum verða þau oft fyrir því að þeim sé ekki sýnd samúð eða nærgætni, og oft er ekki útskýrt fyrir þeim um hvað viðtalið snúist. Hafa börn lýst því að upplifanir þeirra af þessum viðtölum hafi verið slæmar þar sem hlegið var að þeim og lítið gert úr upplifunum þeirra. Einnig hefur þeim sem mæta með börnunum í viðtölin, eins og til dæmis félagsráðgjöfum, verið mætt með mikilli fyrirleitningu (Crawley, 2010).

Barnasáttmáli Sameinuðu þjóðanna á í Evrópusambandinu og á Íslandi að vera notaður til hliðsjónar þegar verið er að sjá til þess að börnin njóti réttinda. Í Bandaríkjunum hefur Barnasáttmálinn þó ekki verið samþykktur og þegar börnin koma yfir landamæri Bandaríkjanna eru þau umsvifalaust ákærð fyrir að brjóta innflytjendalög, og eru þau sett í svokallað brottvísunarferli. Fylgdarlaus börn eiga ekki sjálfgefinn rétt á lögfræðiaðstoð og þurfa því oft að takast sjálf á við mjög flókið kerfi og margar hindarnir í umsóknnum sínum um landvistarleyfi. Talsmenn fylgdarlausra barna í Bandaríkjunum hafa barist fyrir betri réttindum fyrir þessi börn, og meðal annars bent á það að yfirvöld ættu að nýta sér aðstoð vel menntaðra félagsráðgjafa (Chen og Gill, 2015; Velferðarráðuneytið, 2016).

Eins og í öðrum löndum í Evrópu og Bandaríkjunum hefur á Ísland orðið mikil fjölgun í hópi fylgdarlausra barna sem sækja um alþjóðlega vernd. Þegar kemur að þjónustu við börnin eru það í mörgum tilvikum félagsráðgjafar sem sjá um grunnþjónustu við börnin

erlendis og hér á Íslandi virðist stærsti faghópur sem kemur að málefnum fylgdarlausra barna vera félagsráðgjafar. Margir félagsráðgjafar hafa góða þekkingu á barnavernd og fjölmenningu, og hafa fengið handleiðslu og stuðning til þess að takast á við mál fylgdarlausra barna (Newbigging og Thomas, 2011; UN refugee agency, 2016; Abbing, 2011).

Árið 2016 voru samþykkt ný lög um útlendinga nr. 80/2016 þar sem sérstaklega er fjallað um fylgdarlaus börn á flótta og réttindi þeirra. Í lögnum kemur fram að Útlendingastofnun skuli hafa samráð við barnaverndaryfirvöld þegar hún tekur afstöðu um umsókn fylgdarlausra barna um alþjóðlega vernd. Einnig kemur fram í lögnum hvert hlutverk Barnaverndarstofu og barnaverndarnefnda er í þjónustu við fylgdarlaus börn. Fjölmíðlaumfjöllun á Íslandi bendir til þess að að mörgu þurfi að huga hér í málefnum fylgdarlausra barna og að móttaka og þjónusta við þau sé ennþá í mótun. Komið hefur fram að skipulag sé ekki nógu gott, að úrræði vanti og að stuðningur við fylgdarlaus börn sé lítill sem enginn (Arnhildur Hálfánadóttir, 2016; Jóhann Eiðsson, 2016; Jón Halldórsson, 2017).

Ekki virðist vera hægt að finna opinber gögn um upplifanir íslenskra félagsráðgjafa í vinnu sinni með fylgdarlausum börnum en í meistaraprófsritgerði Nadíu Borisdóttur (2016) kom fram að íslenskir félagsráðgjafar sem vinna með erlendum fjölskyldum eru jákvæðir í garð þeirra og telja að samvinna við erlenda skjólstæðinga sé góð. Helstu áskoranir sem félagsráðgjafarnir nefndu voru ólík menning, tungumál og að vinna sér inn traust skjólstæðinganna. Að auki töldu félagsráðgjafarnir að upplýsa verði erlenda skjólstæðinga betur um réttindi þeirra og þau úrræði sem eru í boði. Niðurstöður rannsóknar Newbigging og Thomas (2011) um vinnu starfsfólks félagsþjónustu styðja þetta, en aðrar hindranir sem fram komu í þeirri rannsókn voru biðin eftir því að ákvörðun væri tekin í málefnum fylgdarlausra barna og að fjármagn vantaði til þess sinna þörfum þeirra.

Mikilvægt að hafa í huga að jafnvel þó að mörg fylgdarlaus börn eigi við erfiðleika að stríða búa þau flest yfir miklum styrk og færni sem þau nota til þess að takast á við það daglega álag sem fylgir því að vera fylgdarlaust barn. Þau nota skopskyn og hæfni til þess að hafa áhrif á aðra, og með tímanum skapa þau góð sambönd við aðra einstaklinga en

þar vegur þungt seigla þeirra og færni til að takast á við flókið umhverfi (Kohli og Mather, 2003).

Draga má þær ályktanir að þar sem fylgdarlaus börn tilheyri mjög viðkvæmum hópi þurfi fólk með góða þekkingu á málefnum þeirra að taka við þeim þegar þau koma til nýs lands. Lög, reglugerðir og verklagsreglur um umönnun fylgdarlausra barna verða að vera skýrar, og mikilvægt er að alltaf sé haft í huga að um börn sé að ræða sem eiga rétt á sérstakri vernd og þjónustu. Þá er mikilvægt að börnin séu upplýst um réttindi sín og skyldur, og að alltaf sé tekið tillit til þroska þeirra og getu.

Félagsráðgjafar virðast vera sá hópur sem vinnur náið með fylgdarlausum börnum og var þeirra getið í mörgum greinum og skýrslum sem þeim faghópi sem besta þekkingu hefur á málefnum fylgdarlausra barna. Þar sem fylgdarlausum börnum hefur farið fjölgandi er mikilvægt fyrir félagsráðgjafa sem vinna að málefnum þeirra að safna að sér góðri þekkingu á því hvaða þjónustu börnin þarfnast. Mikilvægt er að frekari rannsóknir fari fram á högum fylgdarlausra barna og hvaða þjónusta sé best í málefnum þeirra. Hér á Íslandi er mikilvægt að rannsóknir verði gerðar á upplifunum félagsráðgjafa í starfi sínu með fylgdarlausum börnum og að sama skapi að rannsakaðar verði upplifanir fylgdarlausra barna þannig að best sé hægt að bera kennsl á hvað það er sem betur má fara og hvað sé vel gert.

6 Heimildaskrá

- Abbing, H. (2011). Age determination of Unaccompanied asylum seeking minors in the European Union: A health law perspective. *European journal of health law*, 18, 11-25.
- Arnheidur Hálfánadóttir. (2016. 11. febrúar). Segja Ísland bregðast börnum á flóttu. *RÚV*. Sótt af <http://www.ruv.is/frett/segja-island-bregdast-bornum-a-flotta>
- Barnaverndarlög nr. 80/2002.
- Bartram, D., Poros, M. og Monforte, P. (2014). *Key concepts in migration*. Los Angeles: SAGE
- Bianchini, K. (2011). Unaccompanied asylum-seeker children: flawed processes and protection gaps in the UK. *Forced migration review*, 37, 52-53.
- Breen, D. (2016). Abuses at Europe's borders. *Forced migration review*, 51, 21-23.
- Carlson, B. E., Cacciatore, J. og Klimek, B. (2012). A risk and resilience perspective on unaccompanied refugee minors. *Social work*, 57, 259-269.
- Chase, E. (2009). Agency and silence: Young people seeking asylum alone in the UK. *The British journal of social work*, 40, 2050-2068.
- Chen, A. og Gill, J. (2015). Unaccompanied children and the U.S immigration system: Challenges and reforms. *Journal of international affairs*, 2, 115-133.
- Crawley, H. (2010). 'No one gives you a chance to say what you are thinking': finding space for children's agency in the UK asylum system. *Area*, 42, 162-169.
- Deruly, I. og Broekaert, E. (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International journal of law and psychiatry*, 31, 319-330
- Eurostat. (e.d). Asylum applicants considered to be unaccompanied minors – annual data. Sótt af <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tps00194&language=en>
- Eurostat. (2017). Asylum statistics. Sótt af http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics
- Fazel, M., Reed, R., Jones, L., Panter-Brick, C. og Stein, A. (2011). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379, 266-282.
- Finkenauer, C., Engels, R. og Meeus, W. (2002). 'Keeping secrets from parents: advantages and disadvantages of secrecy in adolescence. *Journal of youth and adolescence*, 31, 123-136.

- Hedlund, D. og Cederborg, A. (2015). Legislators' perceptions of unaccompanied children seeking asylum. *International journal of migration, health, and social care*, 11, 239-252.
- Hernández, D. (2013). Detained in obscurity: The U.S. immigrant detention regime. *NACLA report on the Americas*, 3, 58-63.
- Hopkins, P. E. og Hill, M. (2008). Pre-flight experiences and migration stories: the accounts of unaccompanied asylum-seeking children. *Children's geographies*, 6, 257-268.
- Humphris, R. og Sigona, N. (2016) 'Mapping unaccompanied asylum seeking children in England'. Sótt af https://becomingadultproject.files.wordpress.com/2016/07/research-brief-series-01_2016.pdf
- Jensen, T., Skårdalsmo, E. og Fjermestad, K. (2014, 17. nóvember). Development of mental health problems – a follow-up study of unaccompanied refugee minors. *Child and adolescent psychiatry and mental health*, 8, Sótt af <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4361195/#CR27>
- Jóhann Ó. Eiðsson. (2016, 18. október). Tólf fylgdarlaus börn á flóttu til Íslands á árinu. *Vísir*. Sótt af <http://www.visir.is/g/2016161018794/tolf-fylgdarlaus-born-a-flotta-til-islands-a-arinu>
- Jón H. Halldórsson. (2017, 18. Febrúar). Fylgdarlaus börn auka álag á barnavernd. *Vísir*. Sótt af <http://www.visir.is/g/2017170218895/fylgdarlaus-born-auka-alag-a-barnavernd>
- Kohli, R. (2007). *Social work with unaccompanied asylum seeking children*. New York: Palgrave Macmillan
- Kohli, R. (2006). The sound of silence: Listening to what unaccompanied asylum-seeking children say and do not say. *The British journal of social work*, 36, 707-721.
- Kohli, R. (2001). 'Social work with unaccompanied asylum seeking young people'. *Forced migration review*, 12, 31-33.
- Kohli, R. og Mather, R. (2003). Promoting psychosocial well-being in unaccompanied asylum seeking young people in the United Kingdom. *Child and family social work*, 8, 201-212.
- Lög um málefni innflytjenda nr. 116/2011
- Lög um útlendinga nr. 80/2016.
- Lög um útlendinga nr. 96/2002.
- Melzak, S. (1992). Secrecy, privacy, survival, repressive regimes and growing. *Bulletin of the Anna Freud centre*, 15, 205-224.

- Nadía Borisdóttir. (2016). *Starf félagsráðgjafa í barnavernd með fjölskyldum af erlendum uppruna* (Óbirt MA ritgerð). Háskóli Íslands, Reykjavík.
- Nadine G. Yaghi. (2017. 6. apríl). Barnavernd hefur lítil afskipti af tveimur hælisleitendum á barnsaldri: „Þetta er algjörlega óviðunandi“. *Vísir*. Sótt af <http://www.visir.is/g/2017170409269/barnavernd-hefur-litil-afskipti-af-tveimur-haelisleitendum-a-barnsaldri-thetta-er-algjorlega-ovidunandi->
- Newbigging, K. og Thomas, N. (2011). Good practice in social care for refugee and asylum seeking children. *Child abuse review*, 20, 374-390.
- O'donnell, R. og Kanics, J. (2016). Separated and unaccompanied children in the EU. *Forced migration review*, 51, 73-75.
- The UN refugee agency. (2016). Rising to the challenge. Improving the asylum procedure in Iceland. Sótt af https://utl.is/files/Rising_to_the_Challenge__Improving_the_Asylum_Procedure_in_Iceland.pdf
- The UN refugee agency. (2015). Global trends. Forced displacement in 2015. Sótt af <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html>
- The UN refugee agency. (2014). *Children on the run*. Washington: The UN refugee agency
- The UN refugee agency. (2010). Convention and protocol relating to the status of refugees. Sótt af <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relating-status-refugees.html>
- The UN refugee agency. (2009). Guidelines on international protection: Child asylum claims under articles 1(A)2 and 1(F) of the 1951 convention and/or 1967 protocol relating to the status of refugees. Sótt af <http://www.unhcr.org/publications/legal/50ae46309/guidelines-international-protection-8-child-asylum-claims-under-articles.html?query=child>
- Thomas, S., Thomas, S., Nafees, B. og Bhugra, D. (2003). 'I was running away from death' - the pre flight experiences of unaccompanied asylum seeking children in the UK. *Child: Care, health and development*, 30, 113-122.
- United Nations. (2005). Convention on the rights of the child. General comment No. 6 (2005). Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin. Sótt af https://www.unicef.org/protection/files/CRCGC6_EN.pdf
- United nations high commission for refugees. (2004). Trends in unaccompanied and seperated children seeking asylum in industrialized countries, 2001-2003. Sótt af <http://www.unhcr.org/statistics/STATISTICS/40f646444.pdf>
- United nations high commission for Refugees. (1994). *Refugee Children. Guidelines for protection and care*. Geneva:UNHCR

- Útlendingastofnun. (2017-a). Annasamt ár að baki. Sótt af <https://utl.is/index.php/um-utlendingastofnun/frettir/836-annasamt-ar-adh-baki>
- Útlendingastofnun. (2017-b). Niðurstöður afgreiddra mála eftir þjóðerni árið 2016. Sótt af http://utl.is/files/Tlfri_hlismla_2016.pdf
- Útlendingastofnun. (2017-c). Tölfræði hælismála, birt 10.3.2017. Sótt af https://utl.is/index.php/um-utlendingastofnun/toelfraedhi#Eldri_tolfræði
- Velferðarráðuneytið. (2016, maí). Skýrsla félags- og húsnæðismálaráðherra um stöðu og þróun í málefnum innflytjenda árið 2016. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/pdf/145/s/1305.pdf>
- Vervliet, M., Lammertyn, J., Broekaert, E. og Derluyn, I. (2013). Longitudinal follow-up of the mental health of unaccompanied refugee minors. *European child and adolescent psychiatry*, 23, 337-346.
- Ziebarth, A. (2015). Broken systems: the 2014 humanitarian crisis in the US and policy insights for Europe. *European View*, 14, 191-200
- Þórhildur Þorkeldsdóttir. (2016. 6. nóvember). Úrræði vantar fyrir veglaus börn. *Vísir*. Sótt af <http://www.visir.is/g/2016161109188/urraedi-vantar-fyrir-vegalaus-born>